

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра економіки підприємства та організації підприємницької
діяльності

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

(підпис)
“ ____ ” _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавр
зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»
за освітньою програмою «Економіка підприємства та організація
підприємницької діяльності»

на тему:

**«ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ
ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА
(НА ПРИКЛАДІ ТОВ «ОБЛТЕПЛО»))»**

Виконавець:

студент ФЕУП

Морозов Дмитро Гарійович

/підпис/

Науковий керівник:

д.е.н., професор

Літвінов Олександр Сергійович

/підпис/

Одеса 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ.....	5
1.1. Оборотні активи та їх значення у діяльності підприємства	5
1.2. Облік та класифікація оборотних активів	15
1.3. Управління оборотними активами з ціллю підвищення їх ефективності. 22	
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОБОРОТНИХ АКТИВІВ НА ТОВ «ОБЛТЕПЛО»	31
2.1. Загальний аналіз діяльності підприємства ТОВ «ОБЛТЕПЛО»	31
2.2. Аналіз економіко-господарського стану підприємства ТОВ «ОБЛТЕПЛО»	34
2.3. Аналіз ефективності використання оборотних коштів на підприємстві ТОВ «ОБЛТЕПЛО».....	53
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ КОШТІВ НА ТОВ «ОБЛТЕПЛО»	61
3.1. Підвищення контрольованості та оборотності дебіторської заборгованості ТОВ «ОБЛТЕПЛО».....	61
3.2. Підвищення ефективності використання оборотних коштів за рахунок активізації фінансової діяльності підприємства	66
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах ринкової економіки ефективне управління оборотними коштами є одним із ключових чинників забезпечення стабільного функціонування підприємства, його платоспроможності та конкурентоспроможності. Саме оборотні активи обслуговують основний операційний цикл підприємства, забезпечують безперервність виробничих та комерційних процесів. Особливої актуальності ця проблема набуває для підприємств енергетичного сектору, таких як ТОВ «ОБЛТЕПЛО», де значні обсяги дебіторської заборгованості та сезонність діяльності потребують комплексного підходу до підвищення ефективності використання обігових ресурсів. Вивчення резервів раціоналізації структури оборотних коштів, зменшення їхнього закріплення та прискорення оборотності набуває практичного значення для зміцнення фінансової стабільності підприємства.

Мета дослідження. Метою роботи є розробка та обґрунтування напрямів підвищення ефективності використання оборотних коштів на прикладі ТОВ «ОБЛТЕПЛО» шляхом аналізу чинного фінансового стану та моделювання економічного ефекту від запропонованих заходів.

Завдання дослідження:

- охарактеризувати економічну сутність, склад і роль оборотних коштів підприємства у забезпеченні його операційної діяльності;
- проаналізувати динаміку та ефективність використання оборотних коштів ТОВ «ОБЛТЕПЛО» у 2021–2024 роках;
- виявити основні проблеми у сфері управління дебіторською заборгованістю та ресурсозабезпеченням;
- обґрунтувати напрями підвищення ефективності використання оборотного капіталу підприємства;

– провести оцінку впливу запропонованих заходів на фінансові показники діяльності.

Предметом дослідження є процеси формування, розміщення та ефективного використання оборотних коштів підприємства.

Об’єктом дослідження: виступає господарська діяльність ТОВ «ОБЛТЕПЛО», зокрема фінансово-економічні аспекти використання його оборотного капіталу.

Методологія дослідження. У процесі роботи застосовано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема: методи аналізу та синтезу, порівняльний аналіз, індексний і структурно-динамічний аналіз, фінансове моделювання, методи прогнозування, нормативний та функціональний підходи до обґрунтування рішень.

Інформаційна база дослідження. Інформаційною базою слугували фінансова звітність ТОВ «ОБЛТЕПЛО» за 2021–2024 роки, внутрішні облікові дані підприємства, чинні нормативно-правові акти України, наукові праці вітчизняних і зарубіжних фахівців з фінансового менеджменту, статистичні джерела та аналітичні матеріали.

Практичне значення. Практичне значення роботи полягає у можливості використання запропонованих у ній заходів підприємствами енергетичної галузі, які мають подібну фінансову структуру та проблематику, з метою оптимізації структури оборотних активів, підвищення оборотності та зменшення потреби в короткостроковому фінансуванні.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 79 сторінок, включаючи 12 таблиць та список літератури з 36 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ

1.1. *Оборотні активи та їх значення у діяльності підприємства*

Оборотні активи підприємства (у міжнародній термінології – поточні активи) – це ресурси, які повністю споживаються або реалізуються протягом одного операційного циклу або одного року. В українських стандартах бухгалтерського обліку наведено чітке визначення цього поняття. Згідно з Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 2 «Баланс» оборотні активи – це грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу [2]. Відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), поняття поточних (оборотних) активів визначається через критерії класифікації активу як поточного. Так, Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку (IAS) 1 «Подання фінансової звітності» встановлює, що підприємство визнає актив поточним, якщо виконана хоча б одна з умов [15]:

- актив може бути реалізований або спожитий у ході нормального операційного циклу підприємства;
- актив утримується переважно з метою продажу (торгівлі);
- актив буде реалізований протягом 12 місяців після звітної дати;
- актив є грошовими коштами або їх еквівалентами, що не мають обмежень щодо обміну чи використання для погашення зобов'язань протягом принаймні 12 місяців після звітної дати [15].

Отже, національні та міжнародні нормативні джерела наводять по суті еквівалентні критерії віднесення активів до оборотних (поточних) [30]. Вони підкреслюють обмеженість періоду використання таких активів (до одного року або одного операційного циклу) та їх високу ліквідність. В економічній

літературі поняття оборотних активів трактується подібно: найчастіше їх визначають як сукупність грошових ресурсів або “мобільних” активів підприємства з періодом використання до одного року, які безпосередньо обслуговують операційну діяльність і завдяки високій ліквідності забезпечують платоспроможність за поточними зобов’язаннями підприємства [30]. Іншими словами, оборотні активи – це та частина активів компанії, яка постійно перебуває в обігу, швидко змінюючи свою форму з метою генерування економічних вигід у короткостроковому періоді (до 12 місяців) та підтримання поточної діяльності підприємства.

Варто зазначити, що в англomовній термінології МСФЗ використовується термін *current assets* (поточні активи). У вітчизняній практиці історично використовувалися також поняття «*оборотні кошти*» та «*оборотні фонди*». Зокрема, під оборотними виробничими фондами розуміють предмети праці (сировину, матеріали, паливо, тари, запасні частини тощо) у грошовому виразі, які повністю споживаються в одному виробничому циклі [16]. Натомість фонди обігу – це активи, що знаходяться у сфері обігу (готова продукція, кошти в розрахунках, грошові кошти в касі та на рахунках), призначені для забезпечення процесу реалізації продукції. Оборотні виробничі фонди і фонди обігу разом складають оборотні активи підприємства, відображаючи їх розміщення у сфері виробництва або обігу. Таким чином, термін «*оборотні активи*» охоплює усі ці компоненти і є самостійною економічною категорією, що характеризує короткострокові активи підприємства у грошовій, матеріальній та іншій формах.

Структура оборотних активів – це співвідношення між окремими елементами оборотних активів у їх загальному обсязі. Склад і структура оборотних активів підприємства не є сталими; вони змінюються залежно від специфіки діяльності, сезону, умов постачання та збуту тощо. Загалом до основних видів (елементів) оборотних активів відносять: запаси товарно-матеріальних цінностей, незавершене виробництво, готову продукцію, дебіторську заборгованість, грошові кошти та їх еквіваленти, короткострокові

фінансові інвестиції, а також інші поточні активи (наприклад, витрати майбутніх періодів) [7]. Співвідношення між цими складовими визначає структуру оборотних активів конкретного підприємства. У виробничій сфері, як правило, найбільша питома вага в оборотних активах припадає на виробничі запаси (сировину, матеріали) та незавершене виробництво, тоді як у торговельних підприємств значну частку можуть займати товарні запаси та дебіторська заборгованість, а у фінансових установ – власне грошові кошти та короткострокові інвестиції.

Для упорядкування управління оборотними активами застосовуються різні класифікаційні ознаки. Найбільш поширеними є класифікації: за участю в операційному процесі, за джерелами фінансування та за видами (економічним змістом) оборотних активів [7]. Відповідно:

- За характером участі в операційному процесі виділяють оборотні активи виробничої сфери (ті, що обслуговують виробничий цикл – запаси сировини, матеріалів, незавершене виробництво, готова продукція) та оборотні активи сфери обігу (фінансового циклу) – тобто активи, що обслуговують процес реалізації та розрахунків (грошові кошти, дебіторська заборгованість, короткострокові фінансові вкладення) [24]. Такий поділ фактично відповідає наведеним вище поняттям виробничих фондів і фондів обігу, підкреслюючи дві стадії кругообігу оборотних коштів – виробничу і товарно-грошову.
- За джерелами фінансування іноді розрізняють валові оборотні активи (сукупність усіх оборотних активів, сформованих за рахунок як власного, так і позикового капіталу) та чисті (власні) оборотні активи – тобто ту частину оборотних активів, яка профінансована за рахунок власних джерел і довгострокових зобов'язань. Величина чистих оборотних активів відповідає показнику власного оборотного капіталу (робочого капіталу) і визначається як різниця між загальною сумою оборотних активів та сумою поточних зобов'язань [7]. Слід зауважити, що поняття *«чисті оборотні активи»* тотожне поняттю *«власний*

оборотний капітал», тому окремі науковці пропонують класифікувати за джерелами фінансування не самі активи, а капітал, вкладений в оборотні активи (власний, позиковий тощо) [8]. Таким чином, класифікація за джерелами фінансування має сенс більше щодо *оборотного капіталу* (структури фінансування оборотних активів), тоді як власне оборотні активи підприємства у будь-якому разі належать йому з моменту придбання, незалежно від джерел коштів.

- За економічним змістом виділяють окремі види оборотних активів – як було зазначено вище, це *виробничі запаси* (сировина, основні і допоміжні матеріали, паливо, запасні частини тощо), *незавершене виробництво, готова продукція, товари, дебіторська заборгованість, грошові кошти та їх еквіваленти, короткострокові фінансові інвестиції та інші оборотні активи* (до останніх, зокрема, відносять витрати майбутніх періодів тощо) [9]. Така класифікація фактично закріплена у фінансовій звітності: у балансі підприємства типова структура розділу II «Оборотні активи» містить перелік статей за цими видами (запаси, дебіторська заборгованість, кошти тощо).

Крім того, в науковій літературі зустрічаються й інші підходи до класифікації оборотних активів. Наприклад, пропонується поділ на постійні та змінні оборотні активи – відповідно до тривалості їх використання: постійна частина потрібна для мінімального запасу на безперебійне функціонування, а змінна частина залежить від сезонних чи кон'юнктурних коливань попиту. Однак такий поділ є умовним, оскільки самі по собі оборотні активи постійно перебувають у русі (обертаються), і виділити абсолютно “фіксовану” їх частину складно. Натомість поняття постійної та змінної частини більше стосується джерел фінансування оборотних активів (що відображається у фінансовій стратегії – які джерела використовувати для фінансування мінімального необхідного рівня оборотних коштів, а які – для змінної потреби протягом періодів пікового попиту).

За своєю економічною природою оборотні активи є частиною капіталу підприємства, що обслуговує поточну діяльність і забезпечує безперервність виробничо-комерційного процесу. Основна відмінність оборотних активів від необоротних (довгострокових) полягає в характері їх участі у виробництві та перенесенні вартості на готову продукцію. Засоби праці, які функціонують у багатьох виробничих циклах і поступово переносять свою вартість на продукцію, належать до необоротних (основних) активів. Натомість предмети праці споживаються протягом одного циклу та повністю переносять свою вартість на виготовлену продукцію, унаслідок чого набувають економічної форми оборотних активів [10]. Таким чином, економічна суть оборотних активів полягає в тому, що вони функціонують одноразово у кожному циклі відтворення: авансовані в грошовій формі кошти перетворюються на виробничі запаси, далі в процесі виробництва – на незавершене виробництво і готову продукцію, потім – на реалізовані товари (відвантажену продукцію), дебіторську заборгованість і знову на грошові кошти. Такий кругообіг відбувається безперервно, забезпечуючи ритмічність операційної діяльності. Економічний зміст оборотних активів часто розкривають саме через їх роль у відтворювальному процесі: перебуваючи у постійному русі, оборотні активи створюють безперервний кругообіг вартості та безперервне відновлення виробничих процесів [6].

Варто підкреслити, що ефективність використання оборотних активів прямо впливає на фінансові результати. Оборотні активи авансуються у поточну діяльність з метою отримання прибутку протягом короткого періоду. Кошти, вкладені в ці активи, мають швидко повертатися в грошову форму, тому швидкість обігу (оборотність) оборотних активів є важливою економічною характеристикою. Чим швидше оборотні активи здійснюють повний цикл “гроші→товари/виробництво→знову гроші”, тим більше циклів обігу відбувається за певний період і тим ефективніше використовуються ресурси підприємства. Висока оборотність означає, що менше коштів потрібно залучати для підтримання необхідного обсягу діяльності, і навпаки –

уповільнення обігу може свідчити про іммобілізацію (відволікання) ресурсів у запасах або дебіторській заборгованості, що знижує ефективність роботи капіталу. Економічна література часто наголошує на тому, що оборотні активи мають забезпечувати не лише безперервність виробництва, а й оптимальну структуру витрат і доходів підприємства, оскільки занадто великі запаси чи інші надлишкові поточні активи можуть призвести до зайвих витрат (на зберігання, замороження капіталу), а надто малі – до перебоїв у виробництві та втрати вигоди.

Ні виробниче, ні торговельне підприємство не може здійснювати діяльність без наявності оборотних активів, адже саме вони є основою для покриття повсякденних витрат і продовження операційного процесу. Оборотні активи забезпечують функціонування підприємства на всіх стадіях діяльності – від закупівлі сировини до реалізації готової продукції. Як зазначається в наукових джерелах, лише за умови продуманої політики управління оборотними виробничими фондами і фондами обігу підприємство спроможне гарантувати *безперервність процесу виробництва і реалізації продукції, платоспроможність, конкурентоспроможність, ліквідність та фінансову стійкість* [5]. Таким чином, роль оборотних активів полягає в підтриманні *операційної діяльності* (виробництва і продажів) та *фінансової діяльності* (розрахунків, платежів) на безперервній основі.

Оборотні активи виконують одночасно декілька важливих функцій у фінансово-господарській діяльності підприємства. По-перше, вони обслуговують виробничу функцію, формуючи виробничі запаси і забезпечуючи своєчасне постачання матеріалів для випуску продукції. Без достатніх запасів сировини і комплектуючих виробничий процес може зупинитися. По-друге, оборотні активи виконують трансформаційну (перетворювальну) функцію – в процесі одного циклу вони послідовно змінюють форму з матеріальної на товарну, а з товарної – на грошову, що дозволяє підприємству отримувати виручку від реалізації. По-третє, оборотні активи забезпечують платіжно-розрахункову функцію: за рахунок грошових

коштів, що постійно генеруються в обігу, компанія здійснює платежі постачальникам, виплачує заробітну плату, сплачує податки та інші зобов'язання. Таким чином, від достатності та ліквідності оборотних активів залежить своєчасність виконання підприємством своїх фінансових зобов'язань у процесі поточної діяльності.

Окремо слід відзначити *роль оборотних активів у формуванні прибутку*. Хоча самі по собі оборотні активи не створюють доданої вартості (оскільки є частиною витрат, що переносяться на продукцію), ефективність їх використання суттєво впливає на рентабельність. Раціональне управління оборотними активами (оптимальні запаси, своєчасне погашення дебіторської заборгованості, мінімізація простою коштів) сприяє зменшенню витрат і втрат, тим самим опосередковано збільшуючи прибуток. З іншого боку, недостатня кількість оборотних активів (наприклад, дефіцит коштів для закупівлі матеріалів) може обмежувати обсяги виробництва і продажів, що негативно позначиться на доходах підприємства. Отже, оборотні активи відіграють балансуєчу роль між забезпеченням операційного процесу та фінансовими результатами: менеджмент має підтримувати їх на рівні, достатньому для безперебійної роботи, але водночас уникати надлишкового накопичення поточних активів, яке знижує загальну ефективність використання капіталу.

Управління оборотними активами (або *управління оборотним капіталом*) включає планування, аналіз і контроль за обсягом та структурою поточних активів і джерел їх фінансування з метою забезпечення оптимальної ліквідності та прибутковості. Одним з ключових аспектів управління є аналіз оборотності оборотних активів, тобто швидкості їх перетворення в грошову форму. Для оцінки оборотності розраховують показники, зокрема: *коефіцієнт оборотності* (кількість обертів поточних активів за період) та *період обороту* (середня тривалість одного циклу обігу в днях). Аналіз оборотності проводиться як у цілому по всіх оборотних активах, так і за окремими їх елементами – запасами, дебіторською заборгованістю, грошовими коштами тощо [24]. Прискорення оборотності (зменшення періоду обігу) свідчить про

підвищення ефективності використання оборотних активів: підприємство швидше вивільняє кошти, вкладені в оборотні активи, і може повторно їх використовувати, або спрямувати на інші потреби. Навпаки, уповільнення оборотності сигналізує про можливі проблеми – накопичення надлишкових запасів, зростання простроченої дебіторської заборгованості, неефективне управління грошовими залишками тощо.

Ліквідність оборотних активів – це здатність цих активів швидко перетворюватися на гроші для своєчасного здійснення платежів. Управління оборотними активами тісно пов'язане з підтриманням ліквідності підприємства, тобто його спроможності вчасно оплачувати поточні зобов'язання. Аналіз ліквідності балансу полягає у співставленні найбільш ліквідних активів із найближчими за строками зобов'язаннями. Традиційно виділяють різні групи оборотних активів за рівнем ліквідності: найбільш ліквідні активи (грошові кошти та їх еквіваленти), швидколіквідні активи (короткострокові фінансові інвестиції, дебіторська заборгованість з невеликим строком погашення), повільноліквідні активи (запаси, інша дебіторська заборгованість) тощо. На основі цієї градації розраховуються фінансові коефіцієнти ліквідності, найважливішим серед яких є коефіцієнт поточної ліквідності (коефіцієнт покриття). Він визначається як відношення всіх оборотних активів до поточних зобов'язань підприємства і характеризує, наскільки повно поточні активи покривають короткострокові борги. Значення коефіцієнта покриття 1 означає достатність оборотних активів для погашення усіх поточних зобов'язань, проте для фінансової стійкості рекомендується певний запас – наприклад, значення 1.5–2.0 (тобто оборотних активів у 1.5–2 рази більше, ніж поточних боргів). Інший показник – коефіцієнт швидкої ліквідності – розраховується як (оборотні активи мінус запаси) поділені на поточні зобов'язання. Він відображає здатність погашати борги за рахунок найбільш ліквідних оборотних активів (без урахування запасів, які потребують часу для реалізації). Ці фінансові індикатори використовуються

менеджментом та зовнішніми аналітиками для оцінки стану оборотних активів і виявлення проблем у сфері ліквідності.

Дослідження сучасних економістів показують, що ефективне управління оборотними активами потребує оптимізації їх структури з урахуванням ліквідності кожного виду активів. Зокрема, необхідно формувати оптимальну структуру оборотних активів залежно від потреб діяльності, але при цьому забезпечувати достатній рівень високоліквідних компонентів. Підкреслюється, що для гарантування платоспроможності підприємства важливо враховувати рівень ліквідності різних елементів оборотних активів і підтримувати належний баланс між ними [31]. Наприклад, якщо надто велика частка оборотних активів зосереджена в повільноліквідних запасах, підприємство може відчувати брак коштів для термінових платежів, навіть маючи значний обсяг загальних поточних активів. Тому фінансові менеджери постійно аналізують структуру оборотних активів і розміщення оборотного капіталу в них [4], прагнучи знайти компроміс між прибутковістю і ризиком: з одного боку, достатній рівень запасів потрібен для безперебійної роботи і отримання доходів, з іншого – зайві запаси або довгі періоди інкасації дебіторських боргів погіршують ліквідність та збільшують ризики неплатежів. Отже, управління оборотними активами – це постійний процес моніторингу та регулювання, який включає контроль за оборотністю, підтримання платіжного балансу і оптимізацію структури поточних активів в інтересах стійкого фінансового стану.

Наявність достатніх і якісно профінансованих оборотних активів є необхідною умовою фінансової стійкості підприємства. Фінансова стійкість відображає такий стан фінансів, за якого підприємство здатне стабільно функціонувати і виконувати свої зобов'язання у довгостроковій перспективі. Одним із показників стійкості є забезпеченість оборотних активів стабільними джерелами фінансування – власним капіталом і довгостроковими позиковими коштами. Зокрема, часто розраховується коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами, який показує, яка частка оборотних активів

профінансована за рахунок власного капіталу (власних оборотних коштів) [22]. Нормативним вважається значення цього коефіцієнта не нижче 0,1 (тобто не менше 10% оборотних активів сформовано за рахунок власних джерел) [6]. Достатня забезпеченість власними оборотними коштами означає, що підприємство має «буфер безпеки» на випадок погіршення доступу до короткострокових позик або затримки надходження виручки – тобто може покривати мінімальні потреби в обігових коштах самостійно. Відсутність такого запасу (низький рівень власних оборотних коштів) є фактором ризику для платоспроможності і вимагає залучення додаткових позикових ресурсів для фінансування розривів між надходженнями і витратами [21].

Платоспроможність підприємства безпосередньо пов'язана з величиною та структурою його оборотних активів. Платоспроможність визначається здатністю своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за всіма зобов'язаннями. Для підтримання платоспроможності важливо, щоб на кожен момент обсяг ліквідних оборотних активів був достатнім для покриття поточних платежів. Фінансово стійке підприємство, як правило, має певний надлишок оборотних активів над поточними зобов'язаннями (позитивні чисті оборотні активи або власний оборотний капітал). Цей надлишок слугує *запасом фінансової стійкості*, який гарантує платоспроможність навіть при тимчасових затримках у надходженні коштів. Якщо ж у підприємства оборотні активи дорівнюють або менші за його короткострокові борги, то будь-яке непередбачене скорочення притоку коштів може призвести до касових розривів і неплатежів. Таким чином, оптимізація оборотних активів – ключовий чинник забезпечення як *поточної платоспроможності*, так і *стійкого фінансового стану*.

У забезпеченні фінансової стійкості велике значення має також структура оборотних активів. Як зазначалося, оптимальна структура передбачає врахування ліквідності активів [7]. Наприклад, підприємство з високою часткою товарно-матеріальних запасів і незначною часткою грошових коштів може бути вразливим до втрати платоспроможності, навіть

якщо формально загальна вартість його оборотних активів перевищує зобов'язання. Тому для зміцнення фінансової стійкості необхідно досягати балансу: достатній рівень найліквідніших активів (грошей, коротких фінансових вкладень) повинен поєднуватися з ефективним управлінням менш ліквідними компонентами (запасами, дебіторською заборгованістю) з метою їх своєчасного перетворення на гроші. В економічній літературі фінансова стійкість часто розглядається як «гарантована ліквідність і платоспроможність» на тривалу перспективу [22]. Саме оборотні активи як найбільш ліквідна частина майна підприємства забезпечують цю гарантовану ліквідність за умови, що їх обсяги і структура знаходяться під контролем і відповідають характеру бізнесу.

Отже, оборотні активи відіграють ключову роль у функціонуванні підприємства, будучи матеріально-фінансовою основою його поточної діяльності. Від стану та управління оборотними активами залежить ритмічність виробництва, своєчасність розрахунків, рівень ліквідності балансу, а в кінцевому підсумку – загальна фінансова стійкість і конкурентоспроможність підприємства. Грамотне формування і використання оборотних активів, підтримання їх оптимальної структури і оборотності є необхідною умовою забезпечення платоспроможності та фінансової рівноваги суб'єкта господарювання у довгостроковій перспективі.

1.2. *Облік та класифікація оборотних активів*

Облік оборотних активів є важливою складовою загальної системи бухгалтерського обліку підприємства. Оборотні активи складають частину ресурсів, що постійно залучені в операційний цикл і забезпечують безперервність виробничо-господарської діяльності. У вітчизняній і зарубіжній літературі терміни «оборотні активи», «оборотні кошти» та «оборотний капітал» нерідко вживаються як синоніми, проте між ними

існують певні відмінності [20]. Зокрема, оборотні активи як економічна категорія характеризують сукупність грошових коштів, короткострокових фінансових вкладень, дебіторської заборгованості та запасів підприємства, які повністю споживаються або реалізуються протягом одного операційного циклу [21]. Натомість поняття «оборотний капітал» частіше застосовується для відображення джерел фінансування цих активів, тобто власного та залученого капіталу, авансованого в оборотні фонди [22].

Визнання та оцінка оборотних активів регулюються певною нормативно-правовою базою. Основоположним документом є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» №996-XIV, який визначає правові засади ведення бухгалтерського обліку та вимагає документального підтвердження всіх господарських операцій [8]. Цей закон та пов'язані з ним підзаконні акти встановлюють принципи обліку активів, в тому числі й оборотних, а також обов'язок підприємств складати фінансову звітність за визначеними стандартами. В Україні діє дві системи стандартів обліку: національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку (П(С)БО) та міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ). Відповідно до законодавства, великі підприємства, банки, страховики та інші фінансові установи зобов'язані застосовувати МСФЗ, тоді як більшість інших підприємств використовують національні стандарти (Закон України, 1999). Проте принципи класифікації та оцінки оборотних активів у національних стандартах розроблені на основі міжнародних підходів, що сприяє їх уніфікації [16].

На рівні стандартів визначено сутність та класифікацію оборотних активів. Згідно з НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», активом вважається ресурс, контрольований підприємством у результаті минулих подій, використання якого, як очікується, принесе економічні вигоди в майбутньому [19]. Поточні (оборотні) активи визначаються в бухгалтерському обліку як грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації або споживання

протягом одного року або операційного циклу підприємства (в залежності від того, що є довшим) [15; 10]. Відповідно, всі інші ресурси, що не підпадають під ці критерії, класифікуються як необоротні активи. Такий поділ відображається у балансі підприємства: у II розділі активу балансу групуються оборотні активи, окремо від необоротних [13].

Нормативно-правові акти визначають основні види оборотних активів. Зокрема, у національних стандартах та формі Балансу передбачені такі групи оборотних активів: виробничі запаси (сировина, матеріали, незавершене виробництво, малоцінні та швидкозношувані предмети тощо), готова продукція та товари, поточна дебіторська заборгованість (за продукцію, товари, роботи, послуги; за розрахунками з бюджетом; за виданими авансами та ін.), грошові кошти та їх еквіваленти (як в касі, так і на рахунках у банках), поточні фінансові інвестиції (короткострокові вкладення у цінні папери, депозити тощо), а також інші оборотні активи, включаючи витрати майбутніх періодів [9; 11]. У міжнародній практиці перелік поточних активів аналогічний, хоча МСФЗ дають підприємству більше гнучкості щодо деталізації статей балансу [15].

Принципи оцінки оборотних активів при їх визнанні та вибутті є ключовими для формування достовірної фінансової звітності. За загальним правилом, всі оборотні активи первісно оцінюються за собівартістю придбання або виготовлення, яка включає фактичні витрати, понесені для доведення активу до стану придатного для використання або продажу [11]. Наприклад, запаси при надходженні відображаються за первісною вартістю, що складається із закупівельної ціни, транспортно-заготівельних витрат та інших витрат, прямо пов'язаних із придбанням [16]. Дебіторська заборгованість при виникненні визнається в обліку одночасно з доходом від реалізації товарів чи послуг – як сума, що підлягає отриманню від покупця згідно з договором [12]. Грошові кошти відображаються за номінальною вартістю, а операції в іноземній валюті – у перерахунку за офіційним курсом

на дату операції та з наступною переоцінкою на кожну дату балансу відповідно до змін курсу [14].

Документування операцій з оборотними активами здійснюється на підставі первинних документів, що фіксують факт здійснення господарської операції. Від правильності оформлення та своєчасності цих документів залежить достовірність даних обліку. Так, рух запасів оформлюється прибутковими і видатковими накладними, актами приймання-передачі, лімітно-забірними картками, актами інвентаризації тощо; надходження і вибуття грошових коштів – касовими ордерами, банківськими виписками; виникнення дебіторської заборгованості підтверджується рахунками-фактурами, актами виконаних робіт, товарно-транспортними накладними та іншими розрахунковими документами. Вимоги до складання та зберігання первинних документів визначені Законом про бухгалтерський облік і відповідними інструкціями [8]. Належне документальне підтвердження забезпечує реалізацію принципу повноти та своєчасності відображення оборотних активів у облікових регістрах.

Класифікація оборотних активів у бухгалтерському обліку здійснюється за різними ознаками, що дозволяє глибше аналізувати їх склад і структуру. Найбільш поширеною є класифікація за видами (елементами) оборотних активів, згідно з якою виокремлюють: запаси (виробничі запаси, незавершене виробництво, готова продукція, товари тощо), вимоги (різновиди дебіторської заборгованості), грошові кошти (у національній та іноземній валюті), короткострокові фінансові інвестиції, а також інші поточні активи. Такий поділ відображає економічну сутність активів та зручний для цілей обліку і звітності [9].

Іншим важливим критерієм є джерела формування оборотних активів. За цим підходом розрізняють власні оборотні кошти (чистий оборотний капітал підприємства, сформований за рахунок власного капіталу) та залучені (позичені) кошти, що тимчасово використовуються для фінансування поточних потреб – короткострокові кредити банків, комерційний кредит

(кредиторська заборгованість постачальникам), аванси отримані, випущені векселі тощо [22]. Хоча у бухгалтерському балансі джерела фінансування відображаються в пасиві, аналіз складу оборотних активів з точки зору їх походження дозволяє оцінити фінансову стійкість та ризики ліквідності підприємства.

Залежно від ролі в кругообігу коштів оборотні активи поділяють на активи у сфері виробництва і у сфері обігу (такий поділ ґрунтується на класичному економічному підході). До активів виробничої сфери належать ті оборотні засоби, які безпосередньо забезпечують процес виготовлення продукції: виробничі запаси (сировина, матеріали, паливо, комплектуючі), незавершене виробництво, напівфабрикати власного виробництва. Натомість активи сфери обігу – це ресурси, що обслуговують стадію реалізації та розрахунків: залишки готової продукції на складі, товари, відвантажена продукція, дебіторська заборгованість за відвантаження, грошові кошти та їх еквіваленти. Такий поділ показує, на якому етапі операційного циклу перебувають кошти, вкладені в оборотні активи, і допомагає управлінцям збалансувати обсяги ресурсів між виробництвом і збутом.

Окремі групи оборотних активів мають свою специфіку облікового відображення. Запаси (виробничі запаси, готова продукція, товари) обліковуються на рахунках класу 2 Плану рахунків бухгалтерського обліку, що відображають рух матеріальних цінностей підприємства. При відпуску запасів у виробництво або при реалізації застосовується метод оцінки їх вибуття, який обирається підприємством у обліковій політиці. На сьогодні дозволеними методами є метод ідентифікованої собівартості, FIFO (перший прийшов – перший пішов), середньозваженої собівартості, нормативних (стандартних) витрат та роздрібних цін (П(С)БО 9, 1999; МСБО 2, 2003). Вибір методу оцінки істотно впливає на собівартість реалізації та фінансовий результат: наприклад, метод FIFO в умовах зростання цін призводить до вищого показника прибутку, тоді як середньозважений метод – до більш згладжених результатів [19]. Дебіторська заборгованість обліковується з

поділом на довгострокову і поточну; остання належить до оборотних активів. За П(С)БО 10 її оцінка при виникненні здійснюється за первісною вартістю, тобто сумою боргу, визначеною договором між підприємством і дебітором [12]. На кожну дату балансу підприємство має проаналізувати наявну дебіторську заборгованість щодо можливого невідшкодування (непогашення) і сформувати резерв сумнівних боргів у сумі, еквівалентній очікуваним збиткам від неповернення боргів [12]. МСФЗ вимагають застосування моделі очікуваних кредитних збитків, яка передбачає створення резервів під знецінення дебіторської заборгованості вже на момент визнання фінансового активу, з урахуванням ймовірності дефолту контрагента [17]. Формування такого резерву забезпечує більш реалістичне відображення чистої вартості дебіторської заборгованості та запобігає завищенню доходів підприємства.

Грошові кошти та їх еквіваленти є найбільш ліквідною категорією оборотних активів, тому їх облік пов'язаний передусім з контролем за збереженням цих ресурсів. В обліку касові операції ведуться згідно з касовою книгою та звітами касира; безготівкові операції – на основі виписок банку. Слід приділяти особливу увагу інвентаризації каси та залишків коштів на рахунках, особливо напередодні складання фінансової звітності, щоб підтвердити їх наявність і оцінку. В іноземній валюті кошти відображаються із застосуванням окремих валютних рахунків та переоцінюються за курсом НБУ на дату балансу; курсові різниці відносяться до інших доходів або витрат звітного періоду [14]. Поточні фінансові інвестиції (короткострокові інвестиції) включають, зокрема, придбані підприємством акції, облігації, інші цінні папери, строкові депозитні вклади тощо, які призначені для перепродажу або будуть погашені протягом терміну до одного року. За П(С)БО 12 такі інвестиції відображаються за собівартістю при придбанні, а на дату балансу можуть переоцінюватися до справедливої вартості за умови наявності активного ринку [13]. Нереалізовані прибутки/збитки від зміни ринкової вартості короткострокових інвестицій відображаються відповідно у складі інших доходів або витрат. За міжнародними стандартами фінансові активи

класифікуються за наміром та моделлю управління: якщо короткострокові інвестиції утримуються для торгівлі, їх оцінка здійснюється за справедливою вартістю через прибуток або збиток; якщо це боргові інструменти, що утримуються до погашення, вони обліковуються за амортизованою собівартістю [17]. Таким чином, підхід до обліку фінансових інвестицій може різнитися, але мета – забезпечити достовірне відображення поточної вартості цих активів у балансі.

Методи оцінки та облікової політики щодо оборотних активів безпосередньо впливають на показники фінансової звітності підприємства. Різні підходи до оцінки запасів при їх вибутті можуть призвести до відмінностей у собівартості реалізованої продукції та фінансових результатах. Наприклад, застосування методу FIFO за інших рівних умов збільшує балансову вартість залишків запасів і відповідно прибуток у періоді зростання цін, тоді як вибір середньозваженого списання згладжує коливання витрат і прибутку [19]. Це впливає на такі показники, як валовий та чистий прибуток, рентабельність, коефіцієнти оборотності запасів. Аналогічно, політика створення резервів сумнівних боргів позначається на сумі чистої дебіторської заборгованості та показниках ліквідності і платоспроможності: недооцінка резерву може призвести до завищення активів і прибутку, тоді як значні резерви зменшують фінансовий результат звітного періоду, але підвищують якість оборотних активів [17]. Переоцінка або знецінення короткострокових фінансових інвестицій також впливає на фінансові результати: при зростанні їхньої ринкової вартості підприємство відображає нереалізований прибуток, що тимчасово покращує показники дохідності активів; проте такий прибуток не є грошовим і може швидко зникнути при зміні кон'юнктури ринку. Тому облікова політика щодо оцінки оборотних активів повинна бути послідовною та обґрунтованою, щоб забезпечити порівняність фінансової звітності між періодами та реальність відображення фінансового стану [13].

На завершення слід підкреслити, що облік та класифікація оборотних активів є фундаментом для оцінки ліквідності, платоспроможності та

ефективності діяльності підприємства. Відповідність обліку оборотних активів чинним стандартам (П(С)БО чи МСФЗ) та принципам обачності, повноти і неупередженості забезпечує достовірність фінансової інформації для користувачів. Грамотна класифікація та організація обліку оборотних активів дозволяє керівництву своєчасно приймати рішення щодо управління запасами, дебіторською заборгованістю і грошовими коштами, підтримувати оптимальний баланс між ними, а також точно відображати результати цих рішень у фінансовій звітності підприємства [18]. Таким чином, розглянута тема є ключовою для розуміння фінансового стану суб'єкта господарювання та удосконалення його облікової системи.

1.3. Управління оборотними активами з ціллю підвищення їх ефективності.

Оборотні активи підприємства – це ресурси, які повністю споживаються або реалізуються протягом одного операційного циклу або дванадцяти місяців. Відповідно до національного стандарту бухгалтерського обліку П(С)БО 2 «Баланс», до оборотних активів належать грошові кошти та їх еквіваленти (за умови їх вільного використання), а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу або упродовж дванадцяти місяців з дати балансу [10].

Типовими видами оборотних активів є виробничі запаси (сировина, матеріали, готова продукція тощо), незавершене виробництво, товари, дебіторська заборгованість (кошти, що їх повинні сплатити підприємству його боржники), грошові кошти та їх еквіваленти (на рахунках і в касі), а також короткострокові фінансові інвестиції. Оборотні активи характеризуються високою ліквідністю та швидкістю обігу, що відрізняє їх від необоротних активів. Управління цими активами є важливою складовою загальної системи управління підприємством, зокрема фінансового менеджменту. За висновками дослідників, управління оборотними активами становить одну з найбільших

частин фінансового менеджменту у системі управління активами компанії [32].

Іншими словами, ефективне контролювання та використання оборотних коштів прямо впливає на оперативну діяльність і фінансовий стан підприємства. Сутність та мета управління оборотними активами. Управління оборотними активами передбачає планування, організацію і контроль за формуванням та використанням цих коштів з метою підвищення ефективності діяльності підприємства. Основна мета такого управління полягає в забезпеченні безперервності операційної діяльності шляхом формування запасів, грошових коштів та інших оборотних активів у необхідному і достатньому обсязі при найменших можливих витратах, а також у максимальному підвищенні віддачі від їх використання [33]. Тобто менеджмент оборотних активів покликаний знайти оптимальний баланс: з одного боку, гарантувати своєчасне постачання виробництва, виконання замовлень і розрахунків, з іншого – уникнути надлишкового відволікання фінансових ресурсів у малоефективні запаси чи дебіторську заборгованість. Грамотне управління оборотними коштами дозволяє підприємству підтримувати належний рівень ліквідності, своєчасно виконувати виробничі плани та зобов'язання перед споживачами, а також створює передумови для стійкого фінансового становища і подальшого конкурентоспроможного розвитку [34].

Ефективне управління цією сферою є особливо актуальним за умов зростаючої конкуренції, інфляційних процесів та економічної нестабільності, коли фінансовий запас міцності підприємства багато в чому визначається станом його оборотного капіталу. Для досягнення поставленої мети вирішується комплекс основних завдань управління оборотними активами. Серед них можна виділити: аналіз і прискорення оборотності оборотних коштів (скорочення операційного циклу), оптимізацію обсягу та структури оборотних активів (визначення потрібного мінімуму запасів, оптимального залишку грошових коштів тощо), забезпечення своєчасного залучення та

вивільнення коштів у процесі обігу, мінімізацію втрат від зберігання чи знецінення активів, а також контроль за якістю складових оборотного капіталу (відстеження стану дебіторської заборгованості, товарно-матеріальних цінностей тощо). З цими завданнями тісно пов'язані й принципи управління оборотними активами, на яких будується політика підприємства у цій сфері. Серед ключових принципів можна назвати: оперативність (своєчасне прийняття рішень щодо формування і використання оборотних активів у разі зміни потреб або умов ринку), об'єктивність і точність (опора на достовірні дані бухгалтерського обліку та аналізу при оцінці потреби в оборотних коштах), координація (узгодження рішень з управління оборотними активами із загальною фінансовою стратегією підприємства, зокрема з політикою управління зобов'язаннями та інвестиціями), безперервність (неперервний характер процесу управління, постійний моніторинг і коригування планів у міру зміни умов), оптимальність і раціональність (пошук найкращого співвідношення між рівнем оборотних активів і витратами на їх утримання, забезпечення максимальної віддачі від вкладених у оборотні активи коштів). Дотримання цих принципів дозволяє системно і ефективно здійснювати управління оборотним капіталом на всіх етапах – від планування до контролю [22].

Практика виробила низку методів і моделей для оптимізації кожної складової оборотних активів. Одним з найбільш ресурсомістких елементів є виробничі запаси (матеріали, сировина, готова продукція). Ефективне управління запасами спрямоване на запобігання як їх дефіциту (що може призвести до простою виробництва або втрати продажів), так і надлишку (що викликає заморожування капіталу та зростання витрат на зберігання). Для цього використовуються інструменти кількісного планування запасів. Зокрема, поширеним є ABC-аналіз – класифікація запасів на категорії А, В, С залежно від їх вартості та значущості: групі А (найдорожчі та критичні позиції) приділяється найбільша увага при контролі, тоді як група С містить масові недорогі матеріали з мінімальним контролем.

Ще один метод – нормування запасів, тобто встановлення економічно обґрунтованих норм запасу (страхового, підготовчого, транспортного тощо) для кожного виду матеріальних ресурсів. На основі таких норм визначаються точки замовлення – порогові рівні залишків, за досягнення яких необхідно робити нове замовлення постачальнику. Класичною моделлю оптимізації розміру замовлення є формула Вілсона (модель EOQ), яка допомагає розрахувати оптимальну партію закупівлі, мінімізувавши сукупні витрати на зберігання запасів і на оформлення замовлень.

Сучасні підходи до управління запасами також включають систему «точно в строк» (Just-in-Time), що передбачає мінімізацію складських запасів через частіші та дрібніші поставки точно під потреби виробництва. Реалізація цих методів потребує налагодження чіткої системи обліку й прогнозування споживання матеріалів, а також тісної координації з постачальниками. Досвід показує, що застосування на підприємствах вказаних методик (ABC-аналіз, оптимізація партії замовлення тощо) дозволяє знизити рівень запасів без ризику для операційної діяльності, тим самим вивільнити кошти з обороту та підвищити гнучкість управління фінансами [35].

Іншою важливою складовою оборотних активів є дебіторська заборгованість – кошти, які підприємство має отримати від покупців за реалізовану продукцію (товари, роботи, послуги), а також за іншими розрахунками. Управління дебіторською заборгованістю тісно пов'язане з політикою продажів і розрахунків із клієнтами. З одного боку, продаж продукції з відстрочкою платежу (товарний кредит) є поширеним інструментом підвищення конкурентоспроможності та розширення ринку збуту. Надання покупцю відстрочки платежу фактично рівносильне безвідсотковій позиції клієнту, що сприяє збільшенню обсягів реалізації і, відповідно, прибутку підприємства (Методичні рекомендації, 2006 zakon.rada.gov.ua). З іншого боку, така заборгованість відволікає кошти з обороту компанії (потребує залучення додаткових ресурсів для фінансування поточної діяльності замість вилучених у дебіторку) і несе ризик неповернення

коштів у вигляді безнадійних боргів zakon.rada.gov.ua. Тому надмірні обсяги дебіторської заборгованості негативно впливають на фінанси підприємства: сповільнюється оборотність активів і може зменшуватися кінцева рентабельність вкладеного капіталу zakon.rada.gov.ua.

Управління дебіторською заборгованістю покликане оптимізувати співвідношення між збільшенням продажів і ризиками неплатежів. В рамках цього управління встановлюються кредитна політика підприємства: умови продажу в кредит (терміни відстрочки, максимальні суми кредиту або ліміти для окремих клієнтів), критерії відбору клієнтів з точки зору їх платоспроможності та надійності (аналіз фінансового стану контрагента перед наданням товарного кредиту), а також заходи зі стягнення боргів. Компанія повинна відстежувати період інкасації дебіторської заборгованості (середній час погашення боргу клієнтами) і прагнути скоротити його до прийнятного рівня. Для прискорення надходження коштів часто використовують такі інструменти, як факторинг (продаж права вимоги боргу фінансовій компанії для негайного отримання більшої частини суми) або форфейтинг, а для зменшення ризику неплатежів – страхування кредитних ризиків, установлення штрафних санкцій за прострочення платежу, система знижок за швидку оплату тощо. Підсумком ефективної роботи з дебіторами є мінімізація частки прострочених і безнадійних боргів, прискорення обігу коштів у розрахунках та покращення показників ліквідності підприємства.

Грошові кошти та їх еквіваленти – найбільш ліквідна і універсальна форма оборотних активів, яка забезпечує виконання поточних зобов'язань. Управління грошовими коштами спрямовано на підтримання платоспроможності підприємства у будь-який момент та ефективне використання тимчасово вільних грошей. З одного боку, підприємство повинно мати достатній залишок грошей на рахунках і в касі, щоб своєчасно сплачувати поточні платежі (постачальникам, персоналу, бюджету, кредиторам). Нестача ліквідних коштів загрожує платіжними ускладненнями та навіть банкрутством. З іншого боку, надлишкові грошові залишки

недоцільно тримати без руху, оскільки вони не приносять доходу і втрачають свою вартість з часом (через інфляцію). Отже, важливо оптимізувати обсяг грошових активів. Основним інструментом тут є бюджетування і планування руху коштів. Фінансові менеджери складають платіжний календар або бюджет грошових коштів, в якому прогнозуються всі надходження та витрати на короткостроковий період (наприклад, поквартально чи помісячно). Це дозволяє виявити періоди надлишку або дефіциту коштів і завчасно вжити заходів: при надлишку – розмістити їх у короткострокові фінансові інструменти (депозити, ліквідні цінні папери) для отримання додаткового доходу, при дефіциті – підготувати резервні джерела фінансування (відкриття кредитної лінії, використання овердрафту тощо).

У теорії фінансового менеджменту розроблені моделі визначення оптимального залишку грошей, зокрема модель Баумоля — Тобіна та модель Міллера — Орра. Модель Баумоля розглядає управління грошима за аналогією з управлінням запасами: вона дозволяє обчислити оптимальну величину разового поповнення грошових коштів з резервного джерела (наприклад, з короткострокового депозиту або кредиту) таким чином, щоб мінімізувати сукупні витрати – а саме, баланс між витратами на залучення/вилучення грошей з обороту і упущеним прибутком від зберігання надлишкового грошового залишку. Модель Міллера — Орра пропонує встановити верхню та нижню межу коливань залишку грошей: коли рахунок перевищує верхню межу – надлишок інвестується, коли опускається нижче нижньої – рахунок поповнюється до встановленого рівня. Таким чином підтримується оптимальний діапазон ліквідності.

На практиці підприємства комбінують різні підходи, дотримуючись принципу забезпечення платежів «just-in-time» – тобто фінансова служба планує платежі так, щоб кошти надходили саме до строків виплат. Раціональне управління грошовими активами забезпечує підтримання коефіцієнта поточної ліквідності на достатньому рівні й мінімізує витрати від простою грошей.

Важливо відзначити, що управління оборотними активами охоплює не лише операційні рішення щодо кожного виду активів, але й стратегію фінансування оборотного капіталу в цілому. В залежності від співвідношення короткострокових і довгострокових джерел фінансування поточних активів розрізняють кілька підходів. Консервативна стратегія передбачає фінансування значної частини оборотних активів (включно з сезонними коливаннями потреби) за рахунок довгострокового капіталу (власного або довгострокових кредитів). Це знижує ризик ліквідності, адже навіть у пікові моменти потреби забезпечені стабільним фінансуванням, однак веде до підвищених витрат (довгостроковий капітал зазвичай дорожчий) і до потенційно невикористаних надлишків у низький сезон. Агресивна стратегія, навпаки, спирається переважно на короткострокові позикові кошти для покриття навіть постійної частини оборотних активів. Це максимально здешевлює фінансування (короткі гроші дешевші), але підвищує ризик неспроможності вчасно рефінансувати зобов'язання або пережити раптовий відтік коштів. Помірна (компромісна) стратегія прагне збалансувати ці підходи: постійна, мінімально необхідна частина оборотних активів фінансується довгостроковими джерелами, а сезонні потреби – короткостроковими. Існують також моделі ідеального (або «повністю збалансованого») фінансування, коли кожна гривня оборотних активів фінансується джерелом такої самої за тривалістю терміновості (постійні активи – за рахунок власного капіталу, сезонні прирости – короткими позиками), однак на практиці це здійснити складно.

Вибір стратегії фінансування робочого капіталу залежить від ризик-менеджменту підприємства: консервативний підхід забезпечує більшу фінансову стійкість, агресивний – більшу рентабельність, а компромісний дозволяє отримати помірну рентабельність за прийнятного рівня ризику [36].

Грамотне фінансування оборотних активів доповнює операційне управління ними і гарантує, що оптимізація запасів, дебіторки та коштів не призведе до втрати платоспроможності підприємства. Вплив управління

оборотними активами на фінансові результати. Показниками ефективності управління оборотними активами є насамперед ліквідність, прибутковість та оборотність.

Через реалізацію описаних вище методів підприємство досягає покращення цих показників. Так, оптимізація запасів і підвищення швидкості їхнього обігу (зменшення середнього періоду зберігання товарно-матеріальних цінностей) сприяє прискоренню обороту капіталу і зниженню витрат на утримання складів, що позитивно впливає на рентабельність активів.

Ефективна робота з дебіторами скорочує середній термін погашення боргів, внаслідок чого більше коштів встигає обертатися протягом року, зменшується потреба в залученні додаткового фінансування, і підвищується коефіцієнт обіговості оборотних коштів. Одночасно скорочення сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості прямо збільшує чистий прибуток підприємства (бо менше коштів списується у збитки). Підтримання оптимального залишку грошових коштів гарантує своєчасність здійснення всіх платежів, запобігаючи простроченням і штрафам, тим самим зберігає прибуток і фінансову репутацію компанії. Надлишкові ж кошти, коли вони ефективно інвестуються навіть на короткий термін, приносять додатковий дохід. У сукупності все це покращує платоспроможність підприємства (коефіцієнти покриття зростають за рахунок більш ліквідної структури балансу) та його фінансову стійкість.

Дослідження підтверджують, що впровадження системного управління оборотними активами, яке включає аналіз їх використання, оптимізацію структури, забезпечення необхідної ліквідності та зростання рентабельності, дає відчутний позитивний ефект на фінансові результати діяльності підприємства [32]. Зокрема, зменшується тривалість операційного та фінансового циклів, підвищується віддача оборотного капіталу, що зрештою відображається у зростанні показників рентабельності бізнесу і ринкової вартості підприємства. Висновок. Отже, управління оборотними активами – це

критично важлива частина загальної системи менеджменту підприємства, від якої залежить його фінансова стабільність та конкурентоспроможність.

Забезпечення оптимального рівня кожної складової оборотних коштів (запасів, дебіторської заборгованості, грошових ресурсів) при мінімізації витрат дає змогу підприємству підтримувати стійку платоспроможність у короткостроковому періоді і одночасно максимізувати ефективність використання капіталу. Налагоджена система управління оборотними активами дозволяє уникнути як дефіциту ресурсів для операцій, так і нераціонального відволікання коштів, забезпечує збалансованість між ризиком і доходністю у фінансовій діяльності.

Грамотне управління оборотними активами веде до покращення фінансових показників – ліквідності, оборотності, прибутковості – і тим самим зміцнює ринкові позиції підприємства. У сучасних умовах динамічного ринкового середовища саме вміння ефективно керувати оборотними активами стає запорукою фінансової стійкості компанії та важливою передумовою її успішного розвитку і конкурентних переваг.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОБОРОТНИХ АКТИВІВ НА ТОВ «ОБЛТЕПЛО»

2.1. Загальний аналіз діяльності підприємства ТОВ «ОБЛТЕПЛО»

Товариство з обмеженою відповідальністю «ОБЛТЕПЛО» (далі – Товариство) – інженерна компанія, яка надає послуги з технічного обслуговування та ремонту систем тепло- водопостачання, водовідведення об'єктам критичної інфраструктури, закладам охорони здоров'я, органам місцевого самоврядування та приватним підприємствам/організаціям, впроваджує проекти енергоефективності на території Одеської міської територіальної громади.

Наразі наша компанія реалізовує свої послуги на території Одеського регіону та суміжних областей. Однак, враховуючи значний попит на наші послуги, плануємо розширити свою присутність на більшість областей нашої країни. Конкуренція у цій сфері досить висока, періодично з'являються нові гравці на ринку. Однак, за роки своєї діяльності наша компанія сформувала чималу базу клієнтів, які мали змогу переконатися у якості та своєчасності наданих нами послуг. З більшістю замовників склалися довготривалі договірні відносини. Стабільність та репутація на ринку - є однією із наших основних переваг серед інших компаній. Наша компанія, у своїй діяльності, раціонально та виважено підходить до оцінки реальної спроможності у кількості та об'ємах робіт, які будуть виконані якісно та в обумовлені строки. Це якісно вирізняє нас серед конкурентів.

Вже понад десятиріччя компанія забезпечує ефективну і стабільну роботу інженерних мереж для бізнесу та промисловості. Сфера впливу компанії включає:

- 11 областей;
- 150 замовників;
- 14 промислових підприємств;

- 100 закладів соціальної сфери;
- 8 водоканалів;
- 40 ОСББ.

Компанія в рейтингу NEXТ 250 від Forbes Ukraine у 2024 році. Oblteplo очолює комітет енергоефективності та сталого розвитку “Спільки українських підприємців”.

Послуги компанії:

1. Сервіс котелень і тепловпунктів
2. Ремонт і технічне обслуговування насосів та насосних станцій
3. Проектування інженерних мереж та споруд
4. Будівництво інженерних мереж та споруд
5. Автоматизація та диспетчеризація

Силами підприємства, окрім надання послуг у сфері водопостачання та водовідведення, забезпечується функціонування й інших складових систем життєзабезпечення, а саме:

- технічне обслуговування газопроводів середнього та низького тиску;
- технічне обслуговування вузлів обліку газу та шафових регулюючих пунктів (ШРП);
- ремонт та обслуговування котлів опалення та іншого супутнього обладнання.

Серед клієнтів Одеський державний університет внутрішніх справ, «Сільпо», «Нова Пошта», «Банк Південний», АТ «Українська залізниця», «Іп fox водоканал», Керуюча компанія «КОІН», АМПУ (адміністрація морських портів України).

Типовий приклад робіт компанії:

1. Технічний огляд та обслуговування відключаючих пристроїв на наземному газопроводі 1 раз на місяць
2. Технічний огляд та обслуговування надземного газопроводу середнього тиску після входної засувки до ШРП 1 раз на місяць

3. Технічний огляд та обслуговування газо регуляторного пункту: ШРП з регулятором тиску газу 1 раз на місяць
4. Перевірка на спрацьовування ПЗК та ПСК регуляторів тиску газу. 1 раз в квартал
5. Технічний огляд та обслуговування зовнішнього та внутрішнього газопроводу низького тиску 1 раз на місяць
6. Технічний огляд та обслуговування вузла обліку газу (зі зняттям зняття комерційних звітів) 1 раз на місяць
7. Технічний огляд та обслуговування газового обладнання котельної з газовими котлами: Wessex 220M – 17 од. 1 раз на місяць
8. Технічний огляд та обслуговування газо-сигналізаторів загазованості та відсікаючих клапанів. 1 раз на місяць
9. Технічний огляд та обслуговування насосного обладнання котельні та теплових пунктів 1 раз на місяць
10. Технічний огляд та обслуговування автоматики безпеки та спалювання газу 1 раз на місяць
11. Технічний огляд та обслуговування котлових контролерів управління та погодозалежної автоматики 1 раз на місяць
12. Технічний огляд та обслуговування термометрів та манометрів 1 раз на місяць
13. Технічний огляд та обслуговування фільтрів, компенсаторів тиску та запірної арматури 1 раз на місяць
14. Перевірка та налагодження режимів горіння котлів 1 раз на рік
15. Профілактика обладнання котелень до початку опалювального сезону 1 раз на рік
16. Ведення технічної документації та журналів щодо обслуговування газового господарства згідно ПБСГ 1 раз на місяць

Всі відділи підпорядковуються директору. Загалом станом на зараз у компанії працює 26 людей.

Адміністрація включає директор, головний інженер, головний енергетик, юрисконсульт, діловод, інспектор з кадрів, інженер з охорони праці, бухгалтер.

Виробничо-технічний відділ складається з таких посад: головний інженер-проектувальник, інженер-проектувальник, інженер-проектувальник КВПіА, інженер з проектно-кошторисної роботи.

Відділ технічного обслуговування складається з таких посад: начальник відділу технічного обслуговування, інженер з механізації та автоматизації виробничих процесів, слюсар з експлуатації та ремонту газового устаткування (2 людини), слюсар з контрольно-вимірювальних приладів та автоматики, слюсар з ремонту котельного обладнання, начальник котельної, оператор котельні (2 людини).

Відділ будівельно-монтажних робіт складається виконавця робіт, майстера будівельних та монтажних робіт, слюсар-сантехнік, електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування, електрогазозварник.

2.2. Аналіз економіко-господарського стану підприємства ТОВ

«ОБЛТЕПЛО»

Аналіз економіко-господарського стану підприємства є ключовим елементом системи управління, що забезпечує обґрунтоване прийняття управлінських рішень, спрямованих на підвищення ефективності його діяльності. Він дозволяє не лише оцінити поточну фінансово-економічну ситуацію, а й виявити внутрішні резерви для зростання, слабкі місця у функціонуванні, а також спрогнозувати майбутній розвиток з урахуванням впливу внутрішніх і зовнішніх чинників.

З практичної точки зору, аналіз економіко-господарського стану дає змогу комплексно оцінити результативність використання ресурсів підприємства, його фінансову стійкість, рівень ліквідності, платоспроможність, прибутковість, рентабельність, а також ефективність

операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. Завдяки цьому керівництво може здійснювати своєчасне коригування стратегічних і тактичних планів, розробляти заходи щодо оптимізації витрат, підвищення конкурентоспроможності продукції та адаптації до умов ринку.

Окрім цього, аналіз є важливим інструментом для зовнішніх користувачів: інвесторів, кредиторів, податкових і контролюючих органів, які на основі результатів аналітичної оцінки приймають рішення щодо фінансування, співпраці або регуляторного впливу. Саме тому прозорість та обґрунтованість такого аналізу є передумовою довіри до підприємства з боку ділових партнерів.

У контексті стратегічного управління, аналіз економіко-господарського стану є підґрунтям для формування довгострокових планів розвитку, реінжинірингу бізнес-процесів, модернізації виробничих потужностей і розробки конкурентних стратегій. Він дозволяє ідентифікувати ризики, оцінити вплив зовнішнього середовища та визначити адаптивні можливості підприємства в умовах нестабільної економіки.

Таким чином, доцільність проведення аналізу економіко-господарського стану підприємства обумовлена необхідністю забезпечення об'єктивної оцінки діяльності, виявлення резервів розвитку, підвищення керованості бізнесом та зміцнення його позицій на ринку. Це не лише засіб оцінки минулих результатів, але й інструмент майбутнього розвитку, заснованого на раціональному використанні ресурсів і стратегічному плануванні.

Крім того, регулярне проведення аналізу економіко-господарського стану забезпечує можливість моніторингу динаміки ключових показників у часі, що особливо важливо для своєчасного реагування на відхилення від планових значень або появу негативних тенденцій. У цьому контексті аналіз виступає як інструмент економічної безпеки підприємства.

Таблиця 2.1 - Динаміка основних техніко-економічних показників підприємства ТОВ «ОБЛТЕПЛО»

Показники	2021	2022	2023	2024	Відхилення 2022р. до 2021 р.		Відхилення 2023р. до 2022 р.		Відхилення 2024 р. до 2023 р.		Відхилення 2024 р. до 2021 р.	
					грн.	%	грн.	%	грн.	%	грн.	%
Чиста виручка від РП, тис. грн.	20925,5	10846,5	17665,4	34398,9	-10079	-48,2	6819	62,9	16734	94,7	13473,4	124,22
Собівартість РП, тис. грн.	14555,1	5091,6	8477,0	28236,2	-9464	-65,0	3385	66,5	19759	233,1	13681,1	268,70
Фінансовий результат до оподаткування, тис. грн.	2 201,9	1947,6	3 369,1	861,1	-254	-11,5	1422	73,0	-2508	-74,4	-1340,8	-68,84
Чистий прибуток/збиток, тис. грн.	1805,5	1597,0	2762,7	706,1	-209	-11,5	1166	73,0	-2057	-74,4	-1099,4	-68,84
Середньорічна вартість ОВФ, тис. грн.	1171,3	2274,5	2570,8	2793,5	1103	94,2	296	13,0	223	8,7	1622,2	71,32
Середньооблікова чисельність робітників, ос..	22	19	16	20	-3	-13,6	-3	-15,8	4	25,0	-2,0	-10,53
Середньорічна вартість обігових коштів, тис. грн	13090,3	18439,9	21387,0	21581,6	5350	40,9	2947	16,0	195	0,9	8491,4	46,05
Продуктивність праці, тис. грн/чол.	951,16	570,87	1104,09	1719,95	-380	-40,0	533	93,4	616	55,8	768,8	134,67
Фондовіддача, грн./грн.	17,87	4,77	6,87	12,31	-13	-73,3	2,10	44,1	5,44	79,2	-5,6	-116,41
Коефіцієнт оборотності обігових коштів	1,60	0,59	0,83	1,59	-1	-63,2	0,24	40,4	0,77	93,0	0,0	-0,79
Рентабельність продажу, %	10,5	18,0	19,1	2,5	7	70,6	1,1	6,2	-16,6	-86,9	-8,0	-44,66

Аналіз динаміки основних техніко-економічних показників підприємства у 2021–2024 роках (див. табл. 2.1) дозволяє виявити як позитивні зрушення, так і негативні тенденції у функціонуванні підприємства, зокрема у сфері рентабельності, ефективності використання ресурсів та фінансової стійкості. Загальна картина свідчить про нестабільність господарської діяльності у досліджуваному періоді з різкими коливаннями обсягів доходів, витрат і прибутків, що позначилося на показниках ефективності.

У 2022 році підприємство зіткнулося з різким спадом чистої виручки від реалізації продукції – зниження на 10 079 тис. грн або 48,2% у порівнянні з 2021 роком. Це зменшення виручки супроводжувалося значним скороченням собівартості – на 9464 тис. грн (65%), однак темпи зменшення витрат не компенсували втрату доходів, унаслідок чого відбулося зниження фінансового результату до оподаткування на 254 тис. грн або 11,5%, а чистий прибуток скоротився на 209 тис. грн (11,5%). У 2023 році відбувся стрімкий відновлювальний ріст: виручка зросла на 6819 тис. грн (62,9%), прибуток до оподаткування – на 1422 тис. грн (73%), чистий прибуток – на 1166 тис. грн (також 73%). Це стало наслідком часткового відновлення обсягів продажів на тлі контрольованого зростання витрат. Проте вже у 2024 році виручка продовжила зростання на 94,7% до рівня 34 398,9 тис. грн, тоді як собівартість збільшилась значно стрімкіше – на 19 759 тис. грн (233,1%), що призвело до різкого зниження фінансового результату до оподаткування на 2508 тис. грн (–74,4%) і майже пропорційного скорочення чистого прибутку на 2057 тис. грн (–74,4%). Отже, попри позитивну динаміку виручки в цілому (+13473,4 тис. грн або +124,2% до 2021 року), прибутковість бізнесу у 2024 році опинилася на значно нижчому рівні, ніж на початку періоду (–68,8% до 2021 року), що вказує на погіршення співвідношення між доходами та витратами.

Поряд із цим відбулися зміни в ресурсному забезпеченні діяльності. Середньорічна вартість основних виробничих фондів (ОВФ) збільшилася протягом аналізованого періоду з 1171,3 тис. грн до 2793,5 тис. грн (+1622,2 тис. грн або +71,3%). Водночас чисельність персоналу знизилася з 22 до 20

осіб (–2 особи або –10,5%), що свідчить про поступову оптимізацію кадрового складу, ймовірно, з метою зниження витрат. Зменшення чисельності працівників на тлі зростання обсягів реалізації забезпечило зростання продуктивності праці – з 951,2 тис. грн/особу у 2021 році до 1719,9 тис. грн/особу у 2024 році (+134,7%). Найзначніше зростання відбулося у 2023 році (+93,4%) внаслідок синергії збільшення виручки та зменшення персоналу. Позитивна динаміка продуктивності є ознакою підвищення ефективності використання трудових ресурсів, що сприяло зростанню конкурентоспроможності підприємства у 2023 році. Однак у 2024 році темпи зростання продуктивності суттєво сповільнилися, що зумовлено переважно надмірним зростанням витрат.

Фондовіддача, яка характеризує ефективність використання основних фондів, у 2021 році становила 17,87 грн на кожен гривню вартості ОВФ, однак вже у 2022 році вона обвалилася до 4,77 грн (–73,3%). У 2023 році спостерігалася часткове відновлення (6,87 грн, +44,1%), а в 2024 – подальше зростання до 12,31 грн (+79,2% до 2023 року). Однак порівняно з 2021 роком рівень фондовіддачі все ще був нижчим на 5,6 грн (–31,4%), що свідчить про не до кінця ефективне використання оновлених виробничих потужностей. Зазначені зміни вказують на необхідність підвищення капіталовіддачі шляхом збалансованого використання технічних і трудових ресурсів.

Середньорічна вартість обігових коштів зростала протягом усього періоду: з 13 090,3 тис. грн у 2021 році до 21 581,6 тис. грн у 2024 році (+8491,4 тис. грн або 46,1%). При цьому коефіцієнт оборотності обігових коштів демонстрував суттєві коливання: зниження з 1,60 обертів у 2021 році до 0,59 обертів у 2022 році (–63,2%) свідчило про падіння ефективності використання обігового капіталу в умовах зменшення виручки. У наступні роки оборотність покращувалася, досягнувши 1,59 у 2024 році, що практично відповідає рівню 2021 року. Це можна оцінити як позитивний результат адаптації підприємства до змін ринкового середовища, хоча покращення оборотності у 2024 році

відбулося на фоні суттєвого зниження прибутку, що знижує загальний ефект від поліпшення цього показника.

Рентабельність продажу зростала у 2022–2023 роках: з 10,5% у 2021 році до 18,0% у 2022 (+70,6%) та до 19,1% у 2023 (+6,2%). Це свідчило про підвищення ефективності операційної діяльності, що забезпечило отримання більшої частки прибутку з кожної гривні виручки. Проте у 2024 році рентабельність різко впала до 2,5% (–86,9%), що зумовлено істотним зростанням витрат при неадекватному зростанні доходів. У порівнянні з базовим 2021 роком рентабельність знизилася на 8 п. п. (–44,7%), що є тривожним сигналом про погіршення фінансового результату на одиницю реалізованої продукції.

Отже, аналіз техніко-економічних показників свідчить про нестабільну динаміку ключових фінансових та операційних параметрів підприємства. Попри позитивні тенденції у продуктивності праці, частковому відновленні обсягів реалізації та оборотності обігових коштів, негативні зміни в рентабельності, фінансовому результаті та ефективності використання ресурсів у 2024 році створюють ризики для подальшого сталого розвитку підприємства. Зростання витрат у 2024 році, що випереджає приріст доходів, свідчить про необхідність ретельного контролю за собівартістю, оптимізації структури витрат, посилення внутрішнього контролю і підвищення ефективності використання ресурсів з метою забезпечення стабільного прибутку і фінансової стійкості в майбутньому.

Аналіз ефективності використання робочого часу є важливим інструментом для оптимізації виробничих процесів на підприємстві. Він дозволяє виявити можливості для підвищення продуктивності праці, зменшення витрат часу на неефективні операції та скорочення простоїв. Правильне використання робочого часу безпосередньо впливає на обсяг виробництва та якість виконуваних завдань, що в свою чергу підвищує загальну ефективність підприємства. Оцінка цього показника також сприяє кращому плануванню ресурсів, контролю за витратами і більш точному

прогнозуванню трудових витрат, що є необхідним для досягнення конкурентоспроможності та фінансової стабільності.

Таблиця 2.2 – Ефективність використання робочого часу на підприємстві ТОВ «ОБЛТЕПЛО»

Показники	2021	2022	2023	2024	Відхилення. %			
					2021	2022	2023	2024
Середньооблікова чисельність робітників, ос.	22	19	16	20	-13,64	-15,79	25,00	-9,09
Фонд відпрацьований усіма робітниками час, год	39943	36634	31287	39365	-8,28	-14,60	25,82	-1,45
Кількість часів на 1 працівника	1816	1928	1955	1968	6,20	1,42	0,66	8,41
Нормативна тривалість робочого року в год.	1994	2054	2080	2096	3,01	1,27	0,77	5,12
Коефіцієнт використання робочого часу	0,911	0,939	0,940	0,939	3,09	0,15	-0,11	3,13
Середня тривалість одного робочого дня, год.	7,23	7,77	7,82	7,51	7,48	0,61	-3,95	3,86
Номінальний фонд часу 1 працівника, дн.	251	248	250	262	-1,20	0,81	4,80	4,38
Відпрацьовано особо-днів	226,9	241,0	244,4	246,0	6,20	1,42	0,66	8,41

Аналіз показників використання робочого часу за 2021–2024 роки дозволяє оцінити динаміку трудового потенціалу підприємства, а також ефективність його використання. Загалом за досліджуваний період середньооблікова чисельність робітників скоротилася з 22 осіб у 2021 році до 20 осіб у 2024 році, що становить зменшення на 9,09%. Найнижчий рівень чисельності було зафіксовано у 2023 році (16 осіб), що свідчить про оптимізацію кадрового складу або зменшення обсягів робіт у відповідний період. Водночас у 2024 році відбулося часткове відновлення чисельності

(+25% до 2023 року), що може бути пов'язано із зростанням виробничих потреб або кадровим оновленням.

Фонд відпрацьованого часу всіма робітниками загалом зменшився на 1,45% у 2024 році порівняно з 2021 роком, що є незначним коливанням. Водночас у 2023 році спостерігалось суттєве зниження цього показника – на 14,6% порівняно з 2022 роком, що підтверджує наявність скорочення обсягів роботи або зниження навантаження на персонал. Проте вже у 2024 році фонд відпрацьованого часу зріс на 25,82% порівняно з попереднім роком, що збіглося зі зростанням чисельності працівників та свідчить про активізацію виробничої діяльності.

Кількість відпрацьованих годин на одного працівника демонструвала стійке зростання протягом усього періоду: з 1816 годин у 2021 році до 1968 годин у 2024 році (+8,41%). Це свідчить про підвищення трудового навантаження на одного працівника, зокрема в умовах зменшення чисельності персоналу в окремі роки. Варто також відзначити, що нормативна тривалість робочого року також поступово зростала — з 1994 годин у 2021 році до 2096 годин у 2024 році (+5,12%), що відображає зміну календарної структури року та кількості робочих днів у ньому.

Коефіцієнт використання робочого часу, який є важливим показником ефективності трудових витрат, зріс з 0,911 у 2021 році до 0,939 у 2024 році, що становить загальне зростання на 3,13%. Це свідчить про раціональніше використання робочого часу працівниками, зменшення втрат часу та кращу організацію трудового процесу. Найвищий рівень коефіцієнта (0,940) було досягнуто у 2023 році, однак у 2024 році зафіксовано незначне зниження (–0,11%), що не має суттєвого впливу на загальну позитивну тенденцію.

Середня тривалість одного робочого дня зросла з 7,23 год у 2021 році до 7,51 год у 2024 році (+3,86%), досягнувши пікового значення у 2023 році (7,82 год). Це може свідчити про підвищення інтенсивності праці або зменшення частки втрат часу протягом робочого дня. Водночас у 2024 році спостерігалось

скорочення цього показника на 3,95% порівняно з 2023 роком, що може бути наслідком кращого планування графіків роботи або збільшення простоїв.

Позитивним є також зростання номінального фонду часу на одного працівника — з 251 днів у 2021 році до 262 днів у 2024 році (+4,38%). Це може бути зумовлено збільшенням кількості робочих днів у календарі та зменшенням кількості лікарняних чи відпусток. Відповідно, кількість відпрацьованих особо-днів також зросла на 8,41%, що додатково підтверджує ефективніше використання робочого потенціалу.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що протягом аналізованого періоду підприємству вдалося покращити ефективність використання робочого часу за рахунок збільшення інтенсивності праці, зростання відпрацьованого часу на одного працівника та підвищення коефіцієнта використання робочого часу. Незважаючи на скорочення чисельності персоналу в окремі роки, підприємство забезпечило нарощування трудових ресурсів у 2024 році, що дозволило стабілізувати виробничий процес. Загалом позитивна динаміка свідчить про виважену кадрову політику та ефективну організацію праці, однак окремі коливання окремих показників вимагають подальшого моніторингу з метою недопущення зниження трудової віддачі.

Аналіз продуктивності праці є ключовим інструментом оцінки ефективності використання трудових ресурсів та визначення рівня економічної віддачі від кожного працівника. Він дозволяє виявити резерви зростання обсягів виробництва без залучення додаткового персоналу, оптимізувати структуру зайнятості, підвищити конкурентоспроможність продукції та забезпечити рентабельність діяльності. Продуктивність праці прямо впливає на собівартість продукції, обсяг чистого прибутку та фінансову стійкість підприємства, тому її регулярний аналіз є необхідною умовою для обґрунтованого прийняття управлінських рішень і стратегічного планування.

Таблиця 2.3 – Динаміка продуктивності праці на підприємстві ТОВ «ОБЛТЕПЛО»
за 2021-2024 роки

Показники	2021	2022	2023	2024	Зміна 2022 р до 2021р.		Зміна 2023 р. до 2022р.		Зміна 2024 р. до 2023р.		Зміна 2024 р. до 2021р.	
					грн.	%	грн.	%	грн.	%	грн.	%
Чистий дохід від РП, тис. грн.	20925,5	10846,5	17665,4	34398,9	-10079	-48,2	6819	62,9	16733,5	94,7	23552	217,1
Середньооблікова чисельність робітників, ос..	22	19	16	20	-3,0	-13,6	-3	-15,8	4	25,0	1	5,3
Середньорічна ПП 1 робітника, тис. грн.	951,2	570,9	1104,1	1719,9	-380,3	-40,0	533	93,4	615,86	55,8	1149	201,3
Середньо годинна ПП 1 робітника, грн	523,89	296,08	564,63	873,85	-227,8	-43,5	268,55	90,7	309,21	54,8	577,77	195,1
Середня тривалість 1 роб. дню, год.	7,23	7,77	7,82	7,51	0,54	7,48	0,05	0,61	-0,31	-3,95	-0,26	-3,4

Аналіз продуктивності праці робітників за період 2021–2024 років дозволяє оцінити ефективність використання трудових ресурсів підприємства та динаміку змін ключових показників виробничої віддачі. Загалом протягом досліджуваного періоду спостерігалось істотне зростання чистого доходу від реалізації продукції: з 10 846,5 тис. грн у 2021 році до 34 398,9 тис. грн у 2024 році, що на 23 552,4 тис. грн або 217,1% більше. Найпомітніше збільшення доходу припало на 2024 рік – на 16 733,5 тис. грн (94,7%) порівняно з 2023 роком, що свідчить про активізацію збуту продукції або розширення обсягів виробництва. Водночас протягом перших двох років (2022–2023) фіксувалося падіння обсягів реалізації у 2022 році на 10 079 тис. грн (–48,2%) з подальшим зростанням на 6819 тис. грн у 2023 році (+62,9%).

Поряд із цим середньооблікова чисельність робітників знизилася з 22 осіб у 2015 році до 16 осіб у 2023 році, тобто на 6 осіб (–27,3%). Така тенденція свідчить або про скорочення персоналу через економію витрат, або про структурну перебудову виробництва. Проте у 2024 році чисельність працівників збільшилася на 4 особи (+25%), досягнувши рівня 20 осіб, що може бути реакцією на зростання виробничих обсягів. У підсумку, у 2024 році чисельність перевищила рівень 2021 року на 1 особу (+5,3%).

Найбільш показовим індикатором ефективності використання праці є показник середньорічної продуктивності праці одного робітника, розрахований як відношення чистого доходу до середньооблікової чисельності. У 2021 році продуктивність становила 570,9 тис. грн/особу, проте вже у 2022 році вона стрімко зросла до 1104,1 тис. грн/особу (+533,2 тис. грн або +93,4%). Така позитивна динаміка була зумовлена поєднанням зменшення чисельності працівників і зростання обсягу реалізації. У 2024 році продуктивність досягла 1719,9 тис. грн/особу, що на 615,9 тис. грн (55,8%) більше, ніж у 2023 році, і на 1149,0 тис. грн або 201,3% більше, ніж у 2021 році. Це свідчить про суттєвий прогрес у трудовій віддачі працівників, що, ймовірно, є результатом покращення організації виробництва, оновлення обладнання або впровадження ефективніших методів праці.

Схожа динаміка спостерігалася і щодо середньогодинної продуктивності праці. У 2021 році цей показник становив 296,08 грн/год, у 2022 році він знизився на 43,5% до 564,63 грн/год, а у 2024 році досяг 873,85 грн/год, що на 309,21 грн або 54,8% більше порівняно з 2023 роком та майже втричі перевищує рівень 2021 року (+577,77 грн, або +195,1%). Цей показник є важливим, оскільки дозволяє оцінити ефективність використання кожної відпрацьованої години. Його зростання вказує на підвищення інтенсивності праці, покращення якості управління часом, зменшення непродуктивних витрат робочого часу.

Що стосується середньої тривалості одного робочого дня, то вона зросла з 7,23 год у 2021 році до 7,82 год у 2023 році (+0,59 год або +8,2%), однак у 2024 році зменшилася до 7,51 год (–0,31 год або –3,95% порівняно з 2023 роком). У підсумку, порівняно з 2021 роком, показник збільшився лише на 0,26 год (+3,4%). Це свідчить про відносно стабільну інтенсивність робочого графіка з помірною варіативністю. Зниження тривалості робочого дня у 2024 році могло бути результатом зміни режиму праці або більш гнучкого графіка, що, однак, не завадило зростанню продуктивності праці.

Таким чином, упродовж аналізованого періоду підприємству вдалося досягти суттєвого підвищення продуктивності праці як у розрахунку на одного працівника, так і в розрахунку на годину роботи. Це забезпечувалося за рахунок оптимізації чисельності персоналу, вдосконалення організації праці та зростання обсягів реалізації продукції. Зростання продуктивності є позитивним чинником для формування конкурентоспроможної собівартості продукції та підвищення рентабельності діяльності. Разом з тим, тенденції зростання продуктивності потребують системного закріплення за допомогою подальших інвестицій у трудові ресурси, автоматизацію виробництва, мотиваційні механізми та гнучке планування робочого часу.

Аналіз ефективності використання основних фондів є необхідним для оцінки віддачі від вкладеного капіталу в матеріально-технічну базу підприємства та визначення рівня їх завантаження у виробничому процесі. Він

дозволяє виявити резерви підвищення продуктивності обладнання, оптимізувати структуру основних засобів і зменшити амортизаційні витрати на одиницю продукції. Такий аналіз сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень щодо оновлення, модернізації або доцільності виведення з експлуатації неефективних активів.

Таблиця 2.4 – Аналіз ефективності використання основних фондів підприємства ТОВ «ОБЛТЕПЛО»

Показники	2022	2023	2024	Відхилення 2024 р. до 2022 р.	
				Абс.	Відн.
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	2274,5	2570,8	2793,5	519,0	22,8
Доходи від реалізації (товарів, робіт, послуг), тис. грн	10846,5	17665,4	34398,9	23552,4	217,1
Фондовіддача, грн.	4,769	6,872	12,314	7,5	158,2
Фондомісткість, грн.	0,210	0,146	0,081	-0,13	-61,3

Узагальнюючий аналіз ефективності використання основних виробничих фондів підприємства за період 2022–2024 років свідчить про суттєве покращення показників фондовіддачі та фондоємності на фоні стрімкого зростання обсягів реалізації продукції. Так, чиста виручка від реалізації зросла з 10 846,5 тис. грн у 2022 році до 34 398,9 тис. грн у 2024 році, тобто на 23 552,4 тис. грн або 217,1%, що свідчить про суттєву активізацію господарської діяльності підприємства, розширення обсягів продажів та, ймовірно, посилення ринкових позицій.

На тлі цього збільшення виручки середньорічна вартість основних виробничих фондів зросла з 2275 тис. грн до 2794 тис. грн, тобто на 519 тис. грн або 22,8%. Темп приросту основних засобів значно нижчий, ніж приріст доходу, що вже само по собі є індикатором підвищення капіталовіддачі. Це підтверджується зростанням показника фондовіддачі з 4,77 грн у 2022 році до 12,31 грн у 2024 році (+7,55 грн або +158,2%). Це означає, що кожна гривня,

вкладена в основні фонди, у 2024 році забезпечувала понад 12 грн чистої виручки, тоді як у 2022 році – менше 5 грн. Така динаміка свідчить про суттєве покращення використання наявних виробничих потужностей, ефективніше їх завантаження або про перехід до випуску більш прибуткової продукції при незмінній базі фондів.

Додатковим підтвердженням цього є скорочення показника фондоємності продукції – з 0,21 грн витрат на основні фонди на 1 грн виручки у 2022 році до 0,08 грн у 2024 році (–0,13 грн або –61,3%). Це означає, що підприємство стало менш залежним від обсягу основного капіталу при досягненні одиниці доходу, що є позитивним фактором у контексті ефективного використання ресурсів. Зменшення фондоємності свідчить про підвищення економічної ефективності діяльності, оскільки на одиницю виробленої продукції припадає менше витрат, пов'язаних із функціонуванням основних засобів.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що за два роки підприємству вдалося суттєво покращити ефективність використання основних фондів. При помірному прирості вартості основних засобів було досягнуто значного приросту виручки, що в результаті забезпечило зростання фондовіддачі більш ніж у 2,5 рази та скорочення фондоємності на понад 60%. Це свідчить про результативну політику в частині управління виробничими активами, підвищення продуктивності основних засобів та ефективну організацію виробничого процесу. Такі тенденції формують сприятливе підґрунтя для подальшого зростання прибутковості та підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Дослідження витрат на 1 гривню чистого доходу дозволяє оцінити ефективність витрачання ресурсів та рівень витратомісткості господарської діяльності підприємства. Цей показник дає змогу порівнювати витрати в динаміці або між підприємствами, незалежно від їх масштабів, і тим самим виявляти тенденції до оптимізації чи зростання витрат.

Таблиця 2.5 – Динаміка витрат підприємства ТОВ «ОБЛТЕПЛО» за
2021-2024 рр.

Показники	2021	2022	2023	2024	Відхилення, %			
					2021	2022	2023	2024
Собівартість виробленої продукції, тис. грн.	14555,1	5091,6	8477,0	28236,2	-65,02	66,49	233,09	94,00
Інші операційні витрати, тис. грн.	1465,8	3807,3	6237,4	6278,9	159,74	63,83	0,67	328,36
Інші витрати, тис. грн.	3702,7	0,0	63,7	328,3	-100,00	-	415,38	-91,13
Разом витрат, тис. грн.	19723,6	8898,9	14778,1	34843,4	-54,88	66,07	135,78	76,66
Чистий дохід від реалізації продукції тис. грн.	20925,5	17665,4	10846,5	34398,9	-15,58	-38,60	217,14	64,39
Виробничі витрати на 1 грн. чистого доходу	0,70	0,29	0,78	0,82	-58,56	171,16	5,03	18,01
Невиробничі витрати на 1 грн. чистого доходу	0,25	0,22	0,58	0,19	-12,74	169,55	-66,94	-22,23
Повні витрати на 1 грн. чистого доходу	0,94	0,50	1,36	1,01	-46,56	170,47	-25,66	7,46

Аналіз витрат підприємства за період 2021–2024 років дозволяє оцінити не лише зміну абсолютного рівня витрат, а й трансформацію структури та динаміку витрат на одиницю отриманого доходу. За цей період підприємство пережило різкі коливання у рівнях витрат, пов'язані як зі зміною масштабів діяльності, так і з внутрішніми управлінськими рішеннями щодо контролю собівартості та витратної політики.

Собівартість виробленої продукції, яка є основною складовою операційних витрат, знизилася у 2022 році на 65,02% порівняно з 2021 роком (з 14 555,1 тис. грн до 5 091,6 тис. грн). Це значне скорочення могло бути спричинене зменшенням обсягів виробництва, змін у структурі продукції або ефективнішою політикою витрат. Проте вже у 2023 році собівартість зросла на 66,49%, а у 2024 році — ще на 233,09%, досягнувши 28 236,2 тис. грн. У підсумку, у 2024 році вона виявилася на 94% більшою, ніж у 2021-му. Така стрімка ескалація витрат, особливо у 2024 році, є наслідком або значного

зростання виробничої активності, або інфляційного тиску, зростання вартості сировини, енергоносіїв і послуг.

Інші операційні витрати, які включають адміністративні, збутові та інші загальногосподарські витрати, у 2022 році зросли майже в 2,6 раза (+159,74%) і склали 3 807,3 тис. грн, а у 2023 році — ще на 63,83% до рівня 6 237,4 тис. грн. У 2024 році зростання сповільнилося до 0,67%, і витрати становили 6 278,9 тис. грн. У порівнянні з 2021 роком інші операційні витрати у 2024 році зросли на 328,36%, що свідчить про значне збільшення загальногосподарських витрат, можливо, через розширення діяльності або зростання адміністративного апарату.

Інші витрати (які можуть включати фінансові витрати, витрати від курсових різниць тощо) у 2022 році були відсутні, у 2023 році склали 63,7 тис. грн, а у 2024 році — 328,3 тис. грн. Порівняно з 2023 роком, це зростання становить 415,38%. Водночас у порівнянні з 2021 роком, коли інші витрати сягали 3 702,7 тис. грн, спостерігається зниження на 91,13%, що свідчить про зменшення впливу неосновних факторів витрат або перегляд облікових підходів до їх формування.

Узагальнюючи всі складові, загальна сума витрат підприємства скоротилася у 2022 році на 54,88%, з 19 723,6 тис. грн до 8 898,9 тис. грн. Це було найнижчим рівнем за аналізований період. Проте в наступні роки витрати знову почали зростати: на 66,07% у 2023 році, та на 135,78% у 2024-му, досягнувши 34 843,4 тис. грн. Загальне зростання витрат у 2024 році щодо 2021 року склало 76,66%. Водночас чистий дохід від реалізації продукції за той же період також демонструє значні коливання: падіння у 2022 та 2023 роках (–15,58% і –38,6% відповідно) змінилося стрімким зростанням у 2024 році — на 217,14%. Загалом, дохід у 2024 році перевищив рівень 2021 року на 64,39%.

Важливими для оцінки ефективності є показники витрат на 1 гривню чистого доходу. Виробничі витрати на 1 грн доходу у 2022 році суттєво скоротилися до 0,29 грн (проти 0,70 грн у 2021 році), однак у 2023 році зросли до 0,78 грн (+171,16%), а у 2024 — до 0,82 грн (+5,03%). Це свідчить про

поступове погіршення співвідношення між витратами на виробництво та отриманим доходом. Незважаючи на відносно високу дохідність у 2024 році, зростання виробничих витрат вказує на посилення впливу інфляційного чинника або зниження контролю над собівартістю.

Невиробничі витрати на 1 грн доходу скоротилися у 2022 році до 0,22 грн (–12,74%), однак вже у 2023 зросли до 0,58 грн (+169,55%), а у 2024 році — скоротилися до 0,19 грн (–66,94%). Це свідчить про позитивну динаміку у 2024 році щодо зниження частки непрямих витрат, імовірно завдяки ефективнішому управлінню адміністративними й збутовими витратами. У порівнянні з 2021 роком, цей показник зменшився на 22,23%, що можна розцінити як позитивну зміну.

Загальний показник повних витрат на 1 грн чистого доходу зменшився з 0,94 грн у 2021 році до 0,50 грн у 2022 році (–46,56%), проте у 2023 році перевищив 1 грн і сягнув 1,36 грн, тобто витрати перевищували дохід. У 2024 році цей показник знизився до 1,01 грн, що є суттєвим покращенням порівняно з попереднім роком (–25,66%), але все ще свідчить про певну перевитрату ресурсів, оскільки кожна гривня доходу супроводжується 1,01 грн витрат. Втім, у порівнянні з 2021 роком повні витрати на гривню доходу зросли лише на 7,46%, що демонструє стримане зростання витратної частини щодо доходів за чотири роки.

Таким чином, висновки свідчать про нестабільність витратної політики підприємства протягом 2021–2024 років. Після різкого зниження витрат у 2022 році відбулося поступове їхнє зростання, яке у 2024 році досягло максимуму, зумовленого відновленням обсягів виробництва, інфляційним тиском і структурними змінами в діяльності. Позитивним є зниження частки невиробничих витрат у 2024 році та стабілізація повних витрат на одиницю доходу. Однак зростання виробничих витрат потребує посилення контролю за витратами й впровадження заходів з оптимізації собівартості продукції.

Аналіз показників фінансової стійкості наведено у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 – Динаміка показників фінансової стійкості ТОВ
«ОБЛТЕПЛО» за 2021-2024 рр.

Показники	2021	2022	2023	2024	Відхилення, %		
					2022 до 2021	2023 до 2022	2024 до 2023
Коефіцієнт автономії (незалежності)	0,63	0,67	0,65	0,76	0,04	-0,02	0,11
Коефіцієнт фінансової залежності	1,58	1,50	1,54	1,31	-0,08	0,04	-0,23
Коефіцієнт концентрації власного капіталу	0,63	0,67	0,65	0,76	0,04	-0,02	0,11
коефіцієнт фінансового левериджу	0,58	0,50	0,54	0,31	-0,08	0,04	-0,23
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,88	0,89	0,89	0,87	0,01	-0,01	-0,01
Рентабельність власного капіталу	12,46	19,49	4,04	4,16	7,03	-15,45	0,12

Аналіз фінансової стійкості та рентабельності власного капіталу підприємства за 2021–2024 роки свідчить про зміцнення його незалежності від зовнішніх джерел фінансування. Коефіцієнт автономії (або фінансової незалежності), що характеризує частку власного капіталу в загальній сумі джерел фінансування, упродовж аналізованого періоду зростає: з 0,63 у 2021 році до 0,76 у 2024 році (+0,13 пункту). Це свідчить про посилення фінансової незалежності підприємства, а також про позитивну капіталізацію за рахунок реінвестованого прибутку або збільшення власного фінансування.

Відповідно, коефіцієнт фінансової залежності, що є оберненим до коефіцієнта автономії, демонструє зворотну тенденцію: він знизився з 1,58 у 2021 році до 1,31 у 2024 році, що свідчить про скорочення частки залучених коштів у структурі капіталу. Найбільш суттєве покращення відбулося у 2024 році порівняно з 2023 роком (–0,23 пункти), що підтверджує тенденцію до зменшення зовнішньої залежності, зниження кредитного навантаження та потенційних фінансових ризиків.

Таку ж позитивну динаміку продемонстрували й коефіцієнт концентрації власного капіталу та коефіцієнт фінансового левериджу. Зростання концентрації власного капіталу з 0,63 до 0,76 (+0,13) свідчить про

збільшення ролі власних джерел у забезпеченні діяльності підприємства. Водночас коефіцієнт фінансового левериджу, який відображає залежність прибутковості від використання позикових ресурсів, знизився з 0,58 до 0,31 (–0,27), що вказує на зменшення впливу кредитного важеля та покращення фінансової стабільності.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу залишався відносно стабільним упродовж досліджуваного періоду: з 0,88 у 2021 році до 0,87 у 2024 році. Незначні коливання (від +0,01 до –0,01) свідчать про сталу частку оборотних активів у структурі власного капіталу. Такий рівень є досить високим і означає, що значна частина власного капіталу перебуває у мобільній формі, що забезпечує оперативну фінансову гнучкість підприємства.

Рентабельність власного капіталу зазнала значних коливань, що вказує на нестабільність прибутковості. Якщо у 2021 році показник становив 12,46%, то у 2022 році він зріс до 19,49%, що свідчить про підвищену ефективність використання власного капіталу. Проте у 2023 році відбулося різке падіння рентабельності до 4,04% (–15,45 пункти), що могло бути зумовлено суттєвим зменшенням чистого прибутку або зростанням обсягів власного капіталу без адекватного прибуткового навантаження. У 2024 році показник дещо підвищився до 4,16% (+0,12 пункти), що свідчить про слабку, але позитивну динаміку відновлення прибутковості, хоча рівень залишається низьким і потребує стратегічного перегляду політики управління рентабельністю.

У цілому аналіз засвідчує, що підприємство у 2021–2024 роках послідовно зміцнювало свою фінансову самостійність і знижувало рівень зовнішньої залежності, що свідчить про позитивні структурні зрушення у капіталі. Однак зниження рентабельності власного капіталу у 2023–2024 роках вказує на неефективне використання зростаючих обсягів власних ресурсів, що може бути наслідком зростання витрат або недостатнього прибуткового навантаження. У подальшому підприємству доцільно зосередитися не лише на зміцненні капітальної структури, а й на підвищенні ефективності

використання капіталу через оптимізацію витрат і збільшення чистого фінансового результату.

2.3. Аналіз ефективності використання оборотних коштів на підприємстві ТОВ «ОБЛТЕПЛО»

Аналіз структури балансу підприємства є важливою складовою дослідження ефективності використання оборотних коштів, оскільки дозволяє виявити, яку частку в загальній системі ресурсів підприємства займають оборотні активи, зокрема запаси, дебіторська заборгованість, грошові кошти та інші елементи. Саме структура активу балансу відображає, наскільки підприємство забезпечене мобільними ресурсами для поточної діяльності, чи не надмірно акумулює обігові кошти у малоліквідних формах, та чи існує ефективний баланс між оборотними й необоротними активами. Зміни в структурі активів, наприклад зростання частки дебіторської заборгованості або тривалих запасів, можуть свідчити про зниження обіговості капіталу та необхідність вдосконалення політики управління обіговими ресурсами.

Не менш важливо при цьому враховувати і структуру пасиву балансу, оскільки джерела фінансування оборотних активів безпосередньо впливають на їхню економічну ефективність. Надмірна залежність від короткострокових зобов'язань може спричинити фінансову нестабільність, тоді як перевага власного капіталу в покритті обігових активів є ознакою фінансової стійкості. Таким чином, комплексний аналіз структури балансу дозволяє не лише кількісно оцінити обсяг та співвідношення обігових коштів, а й якісно визначити ступінь їх ліквідності, ризиковості та продуктивності. Це створює обґрунтовану базу для прийняття управлінських рішень щодо оптимізації складу та джерел фінансування оборотних активів у контексті загальної ефективності діяльності підприємства.

Таблиця 2.7 – Структура балансу підприємства ТОВ «ОБЛТЕПЛО» за 2021-2024 рр.

Актив	Значення, тис. грн.				Відносне відхилення до 2021 року, %			Структура, %			
	2021	2022	2023	2024	2022	2023	2024	2021	2022	2023	2024
Необоротні активи, тис. грн.	2398,3	2236,3	3067,6	2865,0	-6,75	27,9	19,5	11,82	10,53	11,43	12,88
Оборотні активи, тис. грн.	17883,5	18996,2	23777,7	19386	10,62	85,6	51,3	88,18	89,47	88,57	87,12
Баланс	20281,8	21232,5	26845,3	22250,5	4,69	32,4	9,7	100	100	100	100
Пасив	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Власний капітал, тис. грн.	12814,6	14176,1	17470,9	16974,9	10,62	23,24	-2,84	63,18	66,77	65,08	76,29
Поточні зобов'язання, тис. грн.	7467,2	7056,4	9374,4	5276	-5,50	25,5	-29,35	36,82	33,23	34,92	23,71
Баланс	20281,8	21232,5	26845,3	22250,5	4,69	32,4	9,71	100	100	100	100

Аналіз динаміки активів і пасивів підприємства за 2021–2024 роки дозволяє оцінити зміни у структурі майна, джерелах фінансування та загальній фінансовій стійкості. За цей період загальна вартість балансу зросла з 20 281,8 тис. грн у 2021 році до 22 250,5 тис. грн у 2024 році, що становить приріст на 1968,7 тис. грн або 9,71%. Найбільше зростання обсягу активів було зафіксоване у 2023 році (+32,4% до 2022 року), однак у 2024 році баланс дещо зменшився на 17,8% порівняно з 2023 роком, що свідчить про ймовірне скорочення обсягів діяльності, розрахунків або оптимізацію активів.

У структурі активів спостерігалися суттєві зміни. Частка необоротних активів у загальній структурі зросла з 11,82% у 2021 році до 12,88% у 2024 році. У абсолютному вираженні вартість необоротних активів коливалася: у 2022 році вона знизилася на 6,75% (до 2 236,3 тис. грн), у 2023 зросла на 27,9% (до 3 067,6 тис. грн), а у 2024 дещо скоротилася до 2 865,0 тис. грн. Попри ці коливання, відносна частка необоротних активів у структурі балансу зберігає позитивну динаміку, що свідчить про зростання ролі довгострокових інвестицій, можливе оновлення або модернізацію основних засобів. Це також

може свідчити про стратегічну орієнтацію підприємства на розвиток основного капіталу.

Водночас оборотні активи залишаються домінуючим елементом активів підприємства: їх частка у структурі балансу зросла з 63,18% у 2021 році до 87,12% у 2024 році. Абсолютний обсяг оборотних активів у 2023 році сягнув максимуму — 23 777,7 тис. грн (+85,6% до 2021 року), після чого в 2024 році зменшився до 19 386,0 тис. грн. Така динаміка може свідчити про коливання обсягів оборотного капіталу, зміну обсягів запасів, дебіторської заборгованості або грошових коштів. Загалом висока частка оборотних активів (понад 87%) у 2024 році вказує на значну ліквідність балансу, що створює гнучкість для оперативного фінансового управління.

У пасиві балансу спостерігається стабільне зростання власного капіталу, що свідчить про зміцнення фінансової самостійності підприємства. У 2024 році власний капітал становив 16 974,9 тис. грн, що на 2160,3 тис. грн або 16,86% більше порівняно з 2021 роком. Пікового значення власний капітал досяг у 2023 році — 17 470,9 тис. грн (+23,24% до 2022 року), однак у 2024 році відбулося незначне зменшення (–2,84%). У структурі пасиву частка власного капіталу зросла з 63,18% у 2021 році до 76,29% у 2024 році, що є позитивною тенденцією, оскільки вказує на підвищення фінансової стійкості, зменшення залежності від зовнішнього фінансування та зростання інвестиційної привабливості підприємства.

Поточні зобов'язання, навпаки, демонструють загальну тенденцію до зменшення. У 2022 році вони становили 7 056,4 тис. грн (–5,5% до 2021 року), у 2023 році зросли до 9 374,4 тис. грн (+25,5%), однак уже у 2024 році зменшилися на 29,35%, досягнувши 5 276,0 тис. грн. Це дозволило знизити їхню частку у структурі балансу з 36,82% у 2021 році до 23,71% у 2024 році. Така динаміка свідчить про зменшення короткострокового боргового навантаження та може бути наслідком часткового погашення зобов'язань, зменшення комерційного кредиту чи підвищення обсягів фінансування за рахунок власних коштів.

Таблиця 2.8 – Структура оборотних активів підприємства ТОВ
«ОБЛТЕПЛО» за 2021-2024 рр.

Показники	2021	2022	2023	2024	Питома вага, %			
					2021	2022	2023	2024
Запаси	272,8	1558,4	8658,3	2652,6	1,53	8,20	36,41	13,68
Дебіторська заборгованість за товари та послуги	15321,7	5842,4	8173,5	7054,4	85,68	30,76	34,37	36,39
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	55,8	87,9	89,8	220,3	0,31	0,46	0,38	1,14
Інша поточна дебіторська заборгованість	296,5	2123,8	354,3	542,1	1,66	11,18	1,49	2,80
Гроші та їх еквіваленти	1934,1	9380,3	6467,8	8678,7	10,81	49,38	27,20	44,77
Витрати майбутніх періодів	2,6	3,4	34	237,4	0,01	0,02	0,14	1,22
Оборотні активи	17883,5	18996,2	23777,7	19385,5	100	100	100	100

Упродовж 2021–2024 років структура оборотних активів підприємства зазнала суттєвих змін, що свідчить про активне маневрування ресурсами відповідно до потреб господарської діяльності, зміни фінансової стратегії та ринкових умов. Якщо у 2021 році основна частина оборотних активів (понад 85%) була зосереджена у дебіторській заборгованості за товари та послуги, то вже у 2022 році її частка знизилася до 30,76%, що вказує на скорочення обсягу комерційного кредитування контрагентів або більш жорстку політику щодо розрахунків. У наступні роки частка дебіторської заборгованості дещо стабілізувалась — 34,37% у 2023 році та 36,39% у 2024-му, проте залишалася значно нижчою за початковий рівень, що свідчить про поступове, але контрольоване відновлення розрахункової діяльності з покупцями.

Помітно зросла роль грошових коштів та їх еквівалентів, частка яких зросла з 10,81% у 2021 році до 49,38% у 2022 році, а у 2024 році становила вже 44,77%. Такий стрибок у 2022 році може бути пов'язаний з нагромадженням коштів для забезпечення ліквідності на фоні нестабільного середовища або

зміни фінансової моделі управління, а висока частка у 2023–2024 роках підтверджує підтримання фінансової гнучкості підприємства.

Найбільш виразна динаміка спостерігається за показником запасів. Якщо у 2021 році вони становили лише 1,53% оборотних активів, то вже у 2023 році частка зросла до 36,41%, що є свідченням активного поповнення матеріальних ресурсів, імовірно, у зв'язку з розширенням виробничої діяльності або зміною політики постачання (наприклад, формуванням запасів «про запас» через ризики перебоїв). Проте у 2024 році частка запасів суттєво зменшилась до 13,68%, що може свідчити про активне їх використання у виробничому процесі або оптимізацію складських залишків.

Щодо інших компонентів структури, дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом залишалася відносно незначною, однак її частка у 2024 році зросла до 1,14%, що свідчить про тимчасові накопичення за податковими або соціальними платежами. Аналогічно, витрати майбутніх періодів, які практично були відсутні у 2021–2022 роках, у 2024 році зросли до 1,22%, що може свідчити про передоплати або довгострокові авансові платежі за договорами.

Дослідження ефективності використання оборотних коштів є доцільним, оскільки дозволяє оцінити, наскільки раціонально підприємство використовує свої ресурси для забезпечення безперервності виробничо-господарського процесу. Від ефективного управління оборотними коштами залежить ліквідність, платоспроможність і фінансова стійкість підприємства, а також його здатність своєчасно виконувати зобов'язання та генерувати прибуток.

Аналіз оборотних коштів дає змогу виявити резерви для прискорення обігу ресурсів і скорочення часу, протягом якого кошти перебувають у неоперативній формі. Це, у свою чергу, дозволяє зменшити потребу в залученні додаткового фінансування та знизити вартість капіталу. Результати такого дослідження слугують основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо оптимізації структури активів, підвищення рентабельності та посилення конкурентоспроможності підприємства.

Таблиця 2.9 – Динаміка показників ефективності використання оборотних коштів ТОВ «ОБЛТЕПЛО»

Показники	2021	2022	2023	2024	Відносне відхилення, %			
					2022 до 2021	2023 до 2022	2024 до 2023	2024 до 2021
Оборотні активи	17884	18996	23778	19386	6,22	25,17	-18,47	8,40
Чиста виручка від РП, тис. грн.	20925,5	10846,5	17665,4	34398,9	-48,17	62,87	94,72	64,39
Чистий прибуток/збиток, тис. грн.	1805,5	1597	2762,7	706,1	-11,55	72,99	-74,44	-60,89
Коефіцієнт оборотності, обертів	1,17	0,57	0,74	1,77	-51,20	30,12	138,84	51,65
Коефіцієнт закріплення обігових коштів, грн/грн.	0,85	1,75	1,35	0,56	104,93	-23,15	-58,13	-34,06
Рентабельність оборотних коштів	10,10	8,41	11,62	3,64	-16,73	38,21	-68,65	-63,92
Відносне вивільнення оборотних коштів, тис. грн.		-9726,49	7160,90	26915,56	-173,62	275,87	275,87	-

Аналіз ефективності використання оборотних активів підприємства за 2021–2024 роки свідчить про нестабільну динаміку, що зумовлена коливаннями обсягів діяльності, змінами прибутковості та рівня рентабельності. Протягом аналізованого періоду спостерігалися як позитивні зрушення у використанні обігових коштів, так і суттєві відхилення, що свідчать про необхідність удосконалення політики управління оборотним капіталом.

Обсяг оборотних активів зріс із 17 884 тис. грн у 2021 році до 19 386 тис. грн у 2024 році, що становить приріст на 8,4%. Найвищого значення обігові кошти досягли у 2023 році — 23 778 тис. грн (+25,17% до 2022 року), після чого у 2024 році скоротилися на 18,47%. Така динаміка може бути пов’язана з тимчасовим накопиченням запасів або дебіторської заборгованості у 2023

році, а згодом — з оптимізацією структури активів. Попри коливання обсягів, варто зазначити, що збільшення оборотних активів супроводжувалося значним зростанням обсягів реалізації.

Чиста виручка від реалізації продукції у 2022 році знизилася на 48,17% порівняно з 2021 роком, що негативно вплинуло на показники ефективності. У 2023 році підприємству вдалося частково відновити обсяги продажу (+62,87%), а вже у 2024 році виручка зросла майже вдвічі (+94,72% до 2023 року), сягнувши 34 398,9 тис. грн. Загалом у порівнянні з 2021 роком темп зростання становив +64,39%, що свідчить про істотну активізацію господарської діяльності та збільшення попиту на продукцію.

Однак чистий фінансовий результат демонстрував нестійкість. Якщо у 2021 році прибуток становив 1805,5 тис. грн, то у 2022 він знизився на 11,55%, а у 2023 досяг максимуму — 2762,7 тис. грн (+72,99% до 2022 року). Проте у 2024 році прибуток різко впав до 706,1 тис. грн (–74,44% до 2023 року), що є ознакою зростання витрат або зниження ефективності діяльності, попри зростання обсягів продажу. У порівнянні з 2021 роком чистий прибуток зменшився на 60,89%, що потребує управлінського реагування.

Коефіцієнт оборотності обігових коштів, що показує кількість обертів оборотних активів протягом року, знизився з 1,17 обертів у 2021 році до 0,57 у 2022 році (–51,20%), що свідчить про уповільнення обігу ресурсів. У наступні роки коефіцієнт почав зростати — до 0,74 у 2023 році (+30,12%) і 1,77 у 2024 році (+138,84%). Загалом зростання до рівня 2024 року свідчить про суттєве покращення ефективності використання оборотних активів: майже двократне збільшення оборотності порівняно з 2021 роком (+51,65%). Це може бути наслідком оптимізації запасів, підвищення платіжної дисципліни дебіторів або покращення організації збуту.

Коефіцієнт закріплення обігових коштів (обернений до оборотності) також відображає ефективність використання ресурсів. Його зростання з 0,85 грн/грн у 2021 році до 1,75 грн/грн у 2022 році (+104,93%) свідчить про значне уповільнення обороту. У 2023 році коефіцієнт зменшився до 1,35 (–23,15%), а

у 2024 році — до 0,56 грн/грн (–58,13%), що свідчить про покращення ситуації: менше коштів стало необхідно для забезпечення 1 грн виручки. У порівнянні з 2021 роком коефіцієнт знизився на 34,06%, що є позитивним результатом для фінансової стійкості.

Рентабельність оборотних коштів, яка демонструє прибутковість використання обігових ресурсів, зазнала суттєвих коливань. У 2021 році вона становила 10,10%, у 2022 році знизилася до 8,41% (–16,73%), у 2023 — зросла до 11,62% (+38,21%), але у 2024 впала до 3,64% (–68,65% до 2023 року). Це свідчить про зниження ефективності використання оборотного капіталу в умовах високих витрат або зниження маржинальності продукції. Порівняно з 2021 роком рентабельність оборотних коштів зменшилася на 63,92%, що є критичним сигналом про необхідність підвищення контролю над витратами та прибутковістю.

Показник відносного вивільнення оборотних коштів, що розраховується як економія ресурсів на одиницю обсягу реалізації, у 2022 році мав негативне значення (–9726,5 тис. грн), що свідчить про надмірне залучення обігових ресурсів у період падіння доходу. У 2023 році підприємству вдалося вивільнити 7160,9 тис. грн, а у 2024 році — вже 26 915,6 тис. грн. Проте у 2024 році знову зафіксовано скорочення обсягу вивільнення до 10 012,7 тис. грн (–62,80% до 2023 року), що може бути наслідком уповільнення ділової активності або зростання затратності обігу.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що за аналізований період підприємство демонструє загальну позитивну тенденцію до підвищення оборотності та зменшення потреби в обігових коштах для формування виручки. Водночас стабільність прибутковості використання цих коштів залишається під загрозою через значне зниження рентабельності у 2024 році та зменшення прибутку. Отже, подальше удосконалення управління оборотними активами має бути спрямоване на підвищення фінансової віддачі та запобігання перевантаженню обігових коштів при зростанні обсягів реалізації.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ КОШТІВ НА ТОВ «ОБЛТЕПЛО»

3.1. Підвищення контрольованості та оборотності дебіторської заборгованості ТОВ «ОБЛТЕПЛО»

Одним із критичних чинників, що впливають на ефективність використання оборотних коштів ТОВ «Облтепло», є рівень та структура дебіторської заборгованості. Її надмірне зростання або несвоєчасне погашення призводить до «заморожування» обігових коштів, зменшення платоспроможності підприємства та потреби у зовнішньому фінансуванні. З урахуванням аналізу фінансових показників, у тому числі зниження рентабельності оборотних активів у 2024 році, підприємству необхідно запровадити цілеспрямований захід, спрямований на підвищення контрольованості та оборотності дебіторської заборгованості.

Метою заходу скорочення термінів погашення дебіторської заборгованості, зниження ризиків неповернення коштів, підвищення оборотності обігових активів, зменшення потреби у залученні короткострокового капіталу.

Для досягнення цієї мети необхідно реалізувати низку ключових завдань, зокрема: встановити нормативний термін обороту дебіторської заборгованості (наприклад, 30 або 45 днів), виявити й усунути причини прострочень з боку контрагентів, забезпечити регулярний контроль стану розрахунків і сформувати єдину кредитну політику на підприємстві.

Реалізація заходу розпочинається з діагностики поточного стану дебіторської заборгованості, що включає структурний аналіз боргів за строками погашення (0–30 днів, 31–60, понад 90), визначення частки прострочених і безнадійних боргів, а також оцінку контрагентів за критеріями платоспроможності та надійності із застосуванням внутрішніх або зовнішніх скринінгових моделей.

Наступним кроком є розробка та впровадження чіткої кредитної політики, яка має передбачати положення про надання відстрочки платежу з чітко визначеними лімітами, строками та гарантіями. Кожному контрагенту мають бути встановлені індивідуальні кредитні обмеження, а для нових або ненадійних клієнтів — передбачена передоплата або надання банківських гарантій. Додатковим стимулом для прискорення розрахунків може стати система знижок або бонусів за дострокову оплату (дисконтування дебіторської заборгованості).

Оптимізація договірної роботи є ще одним важливим етапом реалізації. Вона полягає у стандартизації договірних умов, включенні до договорів пунктів щодо відповідальності за порушення термінів оплати, штрафних санкцій, а також у перегляді договорів з проблемними клієнтами з метою переходу на передоплату або інші форми мінімізації ризику.

У рамках роботи з проблемною заборгованістю необхідно створити внутрішній регламент досудового стягнення боргів, який включатиме систему нагадувань, офіційних листів і претензій. У разі відсутності результатів — заборгованість передається до юридичної служби або колекторських агентств. Також може бути застосована практика факторингу або продажу довгострокових боргів із дисконтуванням. Для забезпечення результативності реалізованих дій підприємство має регулярно проводити оцінку показників оборотності: розраховувати коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, середній період її погашення, а також встановлювати цільові значення, наприклад, зменшення періоду обороту до 40 днів, і проводити аналіз динаміки цих показників у фінансовій звітності.

Очікуваними результатами впровадження зазначеного заходу є скорочення середнього терміну обігу дебіторської заборгованості, зменшення частки безнадійних і прострочених боргів, підвищення оборотності обігових коштів та ліквідності підприємства, зниження залежності від короткострокового позикового капіталу. У підсумку це сприятиме

покращенню фінансових коефіцієнтів — зокрема коефіцієнта покриття, рентабельності обігових коштів, загальної платоспроможності підприємства.

Таким чином, підвищення контрольованості та оборотності дебіторської заборгованості на ТОВ «ОБЛТЕПЛО» виступає вагомим і цілеспрямованим кроком у напрямі вдосконалення фінансового управління. Комплексна реалізація описаних заходів дозволить не лише зміцнити платіжну дисципліну контрагентів, а й підвищити загальну ефективність використання оборотних коштів, забезпечуючи фінансову стабільність і гнучкість підприємства в умовах сучасного ринкового середовища.

Для ефективної реалізації заходу з підвищення контрольованості та оборотності дебіторської заборгованості на ТОВ «Облтепло» доцільним є додаткове залучення спеціаліста з відповідною кваліфікацією та досвідом роботи у сфері управління дебіторською заборгованістю. Такий фахівець виконуватиме функції комунікації з боржниками, оперативно реагуватиме на затримки платежів, координуватиме роботу з контрагентами та стимулюватиме їх до погашення заборгованості у встановлені договором терміни або у максимально стислі строки. Запровадження такої посади дозволить посилити персональну відповідальність за стан розрахунків та забезпечить системний підхід до зниження рівня дебіторки.

Враховуючи, що середній рівень оплати праці в Одеській області у 2024 році становив 19 750 грн, рівень у 22 000 грн на місяць є цілком конкурентним та достатнім для залучення кваліфікованого спеціаліста. Таким чином, сума щомісячних витрат на оплату праці становитиме 22 000 грн, а річні витрати з урахуванням нарахувань на заробітну плату (у межах єдиного соціального внеску — 22%) становитимуть 322,08 тис. грн. Дана сума є обґрунтованими додатковими витратами, які можуть бути компенсовані за рахунок скорочення обсягу простроченої та безнадійної дебіторської заборгованості, підвищення оборотності обігових коштів та зменшення фінансових втрат підприємства.

$$\begin{aligned} \text{Вдод}_{\text{зах1}} &= (\text{ЗП} + \text{ЄСВ}_{22\%}) \times 12 = \frac{(22000 + 22000 \times 0,22) \times 12}{1000} \\ &= 322,08 \text{ (тис. грн.)} \end{aligned}$$

Практика інших підприємств свідчить, що реалізація подібного заходу дає змогу зменшити обсяг дебіторської заборгованості в короткостроковій перспективі на 20–30%, у середньому — на рівні 25%. Згідно з фінансовою звітністю ТОВ «Облтепло», станом на 2024 рік дебіторська заборгованість за реалізовану продукцію, товари, роботи та послуги становила 7054,4 тис. грн. Отже, її зниження на 25% дало б змогу підприємству додатково залучити чистий дохід (без урахування ПДВ) у сумі близько 1410,9 тис. грн.

$$\text{ДЗ}_{\text{ТП}}^{\text{заходу1.1}} = \Delta \text{ЧД} = \left(7054,4 \times \frac{25}{100} \right) \times 0,8 = 1410,9 \text{ (тис. грн.)}$$

Враховуючи те, що усі витрати на виробництво продукції було обліковано у 2024 році, то можна вважати це значення приростом прибутку за умов зниження цієї величини на розмір додаткових поточних витрат на оплату праці додаткового працівника:

$$\Delta \text{П} = 1410,9 - 322,08 = 1088,8 \text{ (тис. грн.)}$$

Таблиця 3.1 – Зміна показників ефективності використання оборотних коштів за рахунок підвищення контрольованості та оборотності дебіторської заборгованості ТОВ «ОБЛТЕПЛО»

Показники	2024	За умов впровадження заходу	Абсолютна зміна
Оборотні активи, тис. грн.	19385,5	17621,9	-1763,6
Чистий дохід від РП, тис. грн.	34398,9	35809,8	1410,9
Чистий прибуток/збиток, тис. грн.	706,1	1794,9	1088,8
Коефіцієнт оборотності обігових коштів	1,8	2,03	0,3
Коефіцієнт закріплення обігових коштів, грн./грн.	0,6	0,49	-0,1
Рентабельність оборотних коштів, %	3,6	10,19	6,5
Відносне вивільнення оборотних коштів, тис. грн.	-	2558,71	2558,7

Результати моделювання ефекту від впровадження заходів із підвищення контрольованості та оборотності дебіторської заборгованості на ТОВ «ОБЛТЕПЛО» свідчать про суттєве покращення основних фінансових показників підприємства. За базовим сценарієм у 2024 році оборотні активи становили 19 385,5 тис. грн, тоді як після реалізації запропонованих змін вони скоротилися до 17 621,9 тис. грн, що відповідає вивільненню оборотних коштів на суму 1763,6 тис. грн. Додатково, внаслідок скорочення дебіторської заборгованості на 25% підприємство могло б отримати чистий дохід у розмірі 1410,9 тис. грн без урахування ПДВ, що призвело б до збільшення загального чистого доходу від реалізації продукції до 35 809,8 тис. грн.

Найбільш відчутним є зростання чистого прибутку підприємства — з 706,1 тис. грн у поточному стані до 1794,9 тис. грн після реалізації заходу, тобто на 1088,8 тис. грн. Це свідчить про підвищення ефективності операційної діяльності завдяки зменшенню витрат, пов'язаних із обслуговуванням простроченої заборгованості, та поліпшенню платіжної дисципліни клієнтів. У результаті підвищується і коефіцієнт оборотності обігових коштів — з 1,8 до 2,03 обертів на рік, що підтверджує прискорення циклу обігу коштів і підвищення загальної ділової активності підприємства.

Показник коефіцієнта закріплення обігових коштів, який відображає суму оборотних активів, необхідну для отримання 1 гривні чистого доходу, покращився з 0,6 грн/грн до 0,49 грн/грн. Це означає, що підприємству вдалося б ефективніше використовувати кожен гривню обігових коштів, скоротивши їх потребу на одиницю доходу на 0,1 грн. Одночасно спостерігається суттєве покращення рентабельності оборотних коштів: її значення зросло з 3,6% до 10,19%, тобто на 6,5 відсоткових пунктів. Це є ознакою підвищення прибутковості операцій, пов'язаної з використанням обігового капіталу, та свідчить про значне зростання фінансової віддачі.

Крім того, підприємство отримало б позитивний ефект у вигляді відносного вивільнення оборотних коштів на суму 2558,7 тис. грн, що створює потенціал для їхнього реінвестування в розширення виробництва, поповнення

обігових ресурсів або покриття поточних зобов'язань без залучення зовнішніх джерел фінансування.

Отже, впровадження заходу з підвищення контрольованості дебіторської заборгованості на ТОВ «ОБЛТЕПЛО» має значний економічний потенціал і дозволяє суттєво поліпшити ефективність використання оборотного капіталу. Очікувані результати свідчать про зміцнення ліквідності, підвищення оборотності, зростання прибутковості та створення внутрішніх резервів для подальшого фінансового розвитку підприємства.

3.2. Підвищення ефективності використання оборотних коштів за рахунок активізації фінансової діяльності підприємства

На основі проведеного аналізу ефективності використання оборотних коштів ТОВ «ОБЛТЕПЛО» за період 2021–2024 років можна дійти висновку, що підприємство демонструє неоднозначну динаміку за ключовими фінансовими показниками, що вимагає стратегічних управлінських рішень, спрямованих на підвищення результативності обігового капіталу. Незважаючи на зростання чистої виручки у 2024 році, зокрема на 64,39% порівняно з 2021 роком, показники рентабельності обігових коштів залишаються на низькому рівні (3,6%), а коефіцієнт закріплення оборотних активів становить 0,6 грн/грн, що свідчить про надмірну ресурсомісткість операцій. У контексті таких результатів цілком обґрунтованою виглядає необхідність активізації фінансової або інвестиційної діяльності підприємства з метою підвищення ефективності використання оборотних коштів.

Поточна ситуація вказує на існування значного обсягу тимчасово вільних або неефективно задіяних грошових ресурсів, які можуть бути спрямовані на формування альтернативного доходу або використані як джерело розширення операційної діяльності. Активізація фінансової діяльності передбачає використання таких ресурсів шляхом коротко- або середньострокового розміщення коштів у фінансові інструменти —

наприклад, депозити, облігації внутрішньої державної позики (ОВДП), факторингові або кредитні програми з коротким періодом оборотності. Такий підхід дозволить підприємству не лише диверсифікувати джерела прибутку, а й сформувати додаткові фінансові резерви, які можна буде задіяти у разі коливань обсягів операційної діяльності.

З іншого боку, доцільним є розвиток інвестиційної активності, що може бути спрямована на модернізацію технічної бази, цифровізацію облікових і управлінських процесів, автоматизацію документообігу, або розвиток додаткових видів діяльності. Зокрема, з огляду на специфіку роботи ТОВ «ОБЛТЕПЛО» в енергетичному секторі, потенційно ефективними напрямками інвестування можуть бути заходи з підвищення енергоефективності об'єктів, впровадження систем енергомоніторингу, встановлення автоматизованих вузлів обліку теплової енергії або розвиток послуг з технічного обслуговування обладнання для зовнішніх клієнтів.

Реалізація таких інвестиційних рішень вимагає не лише фінансових ресурсів, а й якісного аналітичного та управлінського супроводу. У зв'язку з цим доцільно розглянути можливість залучення профільних фахівців або зовнішніх консалтингових агенцій, які володіють експертизою у сфері фінансового планування, управління активами та оцінки інвестиційних ризиків. Такі партнери можуть допомогти підприємству визначити оптимальні напрями інвестування в умовах обмежених ресурсів, розробити фінансові моделі з урахуванням сценарного аналізу, провести аналіз ринку та внутрішньої структури витрат, а також надати рекомендації щодо диверсифікації активів і підвищення ліквідності портфеля.

Залучення зовнішнього експертного ресурсу особливо виправдане для підприємств, які не мають власного аналітичного відділу або фахівців з фінансового моделювання. Консалтингова підтримка дозволяє уникнути типових помилок у плануванні, зменшити ризики вкладення коштів у неприбуткові проєкти, підвищити точність розрахунків строків окупності інвестицій та оптимізувати рівень фінансового навантаження на підприємство.

Вартість таких послуг, як правило, є співмірною з ефектом, який забезпечується від їх реалізації, зважаючи на уникнення втрат, отримання додаткового прибутку або запобігання збитковим рішенням.

Крім того, наявність професійної аналітики дозволить ТОВ «ОБЛТЕПЛО» підготуватися до більш активного залучення фінансових ресурсів на зовнішніх ринках, у тому числі шляхом участі в грантових програмах, програмах енергоефективності, кредитних лініях для малого та середнього бізнесу. Для цього необхідно сформувати інвестиційний паспорт підприємства, оцінити поточні фінансові показники та обґрунтувати рентабельність запропонованих ініціатив. У середньостроковій перспективі це дозволить підвищити не лише ефективність використання оборотних коштів, а й загальну вартість підприємства, його фінансову стабільність та інвестиційну привабливість.

У таблиці 3.2 наведений перелік консалтингових послуг та їх вартість для підприємства ТОВ «ОБЛТЕПЛО».

Таблиця 3.2 - Вартість консалтингових послуг в умовах ринку м. Одеси

Вид робіт	Години	Реальна ставка (Одеса)	Сума, грн
Аналітика та аудит	20	1 500	30 000
Інвестиційне планування	12	1 800	21 600
Розробка фінансової стратегії	12	1 800	21 600
Оцінка ризиків	10	1 500	15 000
Технічний супровід впровадження	15	1 500	22 500
Інвестиційний паспорт (опційно)	10	1 600	16 000
Разом:	-	-	126 700

Зважаючи на результати аналізу оборотних коштів ТОВ «ОБЛТЕПЛО» у 2024 році, а також моделювання ефекту від реалізації заходів із підвищення ефективності використання дебіторської заборгованості, можна обґрунтовано припустити, що підприємство має потенціал для вивільнення частини обігових коштів, які можуть бути тимчасово реінвестовані в активізацію фінансової діяльності без шкоди для операційної стабільності.

У результаті впровадження зазначеного заходу підприємство могло б скоротити обсяг оборотних активів з 19 млн. грн до 17 млн. грн, тобто вивільнити близько 2 млн. грн. Крім того, у загальному фінансовому результаті було б зафіксоване додаткове зростання чистого прибутку на 1088,8 тис. грн, а загальне відносне вивільнення обігових коштів — 2 558,7 тис. грн.

Отже, реальною і обґрунтованою сумою вільних грошових ресурсів, яку ТОВ «ОБЛТЕПЛО» може тимчасово або частково спрямувати на активізацію фінансової діяльності, можна вважати 1,5–2,0 млн. грн, або близько 8–10% від середнього обсягу оборотних активів у 2024 році.

Реалізація такого рішення має супроводжуватися сценарним плануванням Cash Flow, щотижневим моніторингом грошових залишків та контрольними показниками оборотності, щоб уникнути касових розривів та зберегти платоспроможність у пікові періоди.

Таким чином, інвестування в обсязі до 2 млн грн є цілком доцільним та економічно безпечним для ТОВ «ОБЛТЕПЛО», за умови супроводу відповідною фінансовою аналітикою.

На основі сучасних ринкових умов та фінансових інструментів, доступних для малого підприємства в Україні, можна визначити кілька реалістичних напрямів фінансової активності, які не потребують високих ризиків, є ліквідними та можуть бути впроваджені у коротко- або середньостроковій перспективі. Оцінимо їх дохідність і розрахуємо потенційний річний прибуток від інвестування 2 млн. грн. в межах раціональної фінансової політики ТОВ «ОБЛТЕПЛО».

1. Розміщення коштів на банківських депозитах (строк 3–12 місяців)
2. Придбання облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП)
3. Короткостроковий факторинг (без регресу)

Прогнозований прибуток (при обігу кожні 2 міс. × 6 циклів на рік):

4. Вкладення в короткострокові корпоративні облігації (великі стабільні компанії)

5. Інвестиція в грошовий ринок (короткострокові фінансові інструменти, РЕПО, overnight-позики)

Порівняльна таблиця прогнозованих прибутків наведена нижче (див. табл. 3.3).

Таблиця 3.3 - Порівняльна таблиця відсотків та прогнозованих прибутків

Напрямок фінансової діяльності	Орієнтовна дохідність, %	Прогнозований прибуток, грн.
Банківський депозит	14–16	280 000 – 320 000
Облігації внутрішньої державної позики	16–18	320 000 – 360 000
Факторинг	24–30	480 000 – 600 000
Корпоративні облігації	~20 (до опод.)	≈ 322 000 (після податків)
Грошовий ринок	10–12	200 000 – 240 000
Середнє значення	16,6	332 400

На підставі проведеного дослідження визначимо динаміку ефективності використання оборотних коштів у результаті впровадження заходу (див. табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Зміна показників ефективності використання оборотних коштів за рахунок активізації фінансової діяльності підприємства ТОВ «ОБЛТЕПЛО»

Показники	2024	За умов впровадження заходу	Абсолютна зміна
Оборотні активи	19385,5	17385,5	-2000,0
Чиста виручка від РП, тис. грн.	34398,9	34398,9	0
Чистий прибуток/збиток, тис. грн.	706,1	1038,5	332,4
Коефіцієнт оборотності обігових коштів	1,8	1,98	0,2
Коефіцієнт закріплення обігових коштів	0,6	0,51	-0,1
Рентабельність оборотних коштів	3,6	5,97	2,3
Відносна вивільнення оборотних коштів	0	2000,00	2000,0
Капітальні вкладення, тис. грн.	-	126,7	126,7
Термін окупності, роки	-	0,4	0,4

На основі моделювання ефекту від впровадження заходів з активізації фінансової діяльності на ТОВ «ОБЛТЕПЛО», можна зробити висновок про позитивний вплив на показники ефективності використання оборотних коштів підприємства. Після реалізації заходу обсяг оборотних активів скорочується на 2 000,0 тис. грн – з 19 385,5 тис. грн до 17 385,5 тис. грн, що свідчить про вивільнення значної частини обігових ресурсів. При цьому рівень чистої виручки від реалізації продукції залишається незмінним — 34 398,9 тис. грн, що забезпечує збереження операційної активності на стабільному рівні.

Найбільш суттєвий ефект спостерігається у зміні показника чистого прибутку: він зростає з 706,1 тис. грн до 1 038,5 тис. грн, тобто на 332,4 тис. грн. Це зростання прибутковості досягається без збільшення виручки, що вказує на підвищення фінансової ефективності за рахунок кращого використання оборотного капіталу. Коефіцієнт оборотності обігових коштів також поліпшується — з 1,8 до 1,98 обертів, що свідчить про прискорення обігу коштів у процесі господарської діяльності. Водночас коефіцієнт закріплення оборотних коштів знижується з 0,6 до 0,51, тобто на 0,1 грн, що означає зменшення потреби в обігових активах на кожную гривню реалізованої продукції.

Особливо показовим є зростання рентабельності оборотних коштів — із 3,6% до 5,97%, що демонструє суттєве підвищення прибутковості використання кожної гривні обігових ресурсів. Це свідчить про досягнення більш ефективного співвідношення між обсягом вкладених оборотних коштів та отриманим фінансовим результатом.

У результаті впровадження заходу підприємству вдалося б досягти відносного вивільнення оборотних коштів у розмірі 2 000,0 тис. грн, які можуть бути використані для покриття зобов'язань або реінвестовані в інші напрямки діяльності. З урахуванням витрат на реалізацію заходу — капітальних вкладень у розмірі 126,7 тис. грн — строк окупності становить лише 0,4 року, тобто менше 5 місяців, що підтверджує високу ефективність та швидку віддачу інвестицій.

Отже, впровадження запропонованого заходу дозволяє досягти комплексного покращення фінансово-економічних показників: збільшення прибутку, покращення оборотності та рентабельності обігових коштів, при мінімальних інвестиційних витратах. Це свідчить про доцільність та економічну ефективність активізації фінансової діяльності як стратегічного напрямку підвищення ефективності використання оборотного капіталу на підприємстві.

ВИСНОВКИ

Оборотні активи відіграють ключову роль у забезпеченні безперервності операційного циклу підприємства, формуючи основу для поточної діяльності та впливаючи на фінансову стабільність. Вони забезпечують оперативність виробництва, реалізацію продукції та виконання зобов'язань. Ефективне управління оборотними активами дозволяє підприємству знижувати ризики ліквідності, підвищувати оборотність ресурсів та досягати стабільного прибутку.

Класифікація та облік оборотних активів є передумовою якісного управління ними, оскільки дозволяє структурувати активи за функціональним призначенням, ліквідністю та джерелами формування. Застосування різних методів оцінки вибуття запасів (FIFO, середньозважений тощо) суттєво впливає на собівартість продукції та кінцевий фінансовий результат підприємства. Вибір облікової політики має бути економічно обґрунтованим з урахуванням галузевої специфіки.

Раціональне управління оборотними активами сприяє оптимізації обсягів запасів, дебіторської заборгованості та грошових коштів, забезпечуючи баланс між ризиком, ліквідністю та прибутковістю. Впровадження систем контролю, планування грошових потоків та моніторинг оборотності дозволяє підвищити ефективність використання капіталу та зміцнити конкурентні позиції підприємства на ринку.

Динаміка техніко-економічних показників підприємства свідчить про значні коливання обсягів діяльності та нестабільність фінансових результатів у 2021–2024 роках. Незважаючи на спади у 2022 році, у 2024 році відбулося значне зростання виручки та продуктивності праці, що свідчить про реалізацію антикризових заходів. Проте рівень рентабельності залишається недостатнім, що вказує на необхідність оптимізації витрат та удосконалення управлінських рішень.

Економіко-господарський стан підприємства характеризується коливанням показників витратності, рентабельності та фінансової стійкості. Спостерігається зменшення повних витрат на 1 грн чистого доходу у 2024 році, що свідчить про певне оздоровлення фінансів. Проте рівень витрат залишається високим, що знижує прибутковість, тому доцільним є впровадження заходів з оптимізації собівартості та підвищення ефективності операційної діяльності.

Аналіз показав наявність резервів для покращення ефективності використання оборотних коштів: рентабельність зросла до 5,97%, строк окупності інвестицій у підвищення ефективності — менше 5 місяців. Вивільнені кошти в обсязі 2 млн грн можуть бути спрямовані на покриття зобов'язань або інвестовані у фінансову діяльність. Це свідчить про високу ефективність запропонованих заходів і підтверджує доцільність подальшого вдосконалення управління оборотними активами.

Запропонований захід щодо підвищення контрольованості та оборотності дебіторської заборгованості є економічно обґрунтованим і дозволяє суттєво покращити фінансові показники підприємства. Впровадження системного контролю за розрахунками з контрагентами, формування кредитної політики, залучення відповідального фахівця та впровадження механізмів стимулювання оплати дозволяють зменшити обсяг прострочених боргів, скоротити середній термін погашення заборгованості, вивільнити понад 2,5 млн грн оборотних коштів та підвищити рентабельність обігового капіталу з 3,6% до 10,19%. Це свідчить про значний резерв ефективності в цій сфері та підтверджує стратегічну важливість заходу.

Активізація фінансової діяльності підприємства є доцільним стратегічним кроком, що забезпечує приріст прибутковості без розширення операційної бази. Розміщення вивільнених обігових коштів у фінансові інструменти — зокрема ОВДП, факторинг або депозити — дозволяє підприємству сформувати додаткові джерела доходу, підвищити ліквідність та оптимізувати структуру активів. Проведене моделювання свідчить про

можливість отримання додаткового прибутку у 332,4 тис. грн, збільшення рентабельності оборотних коштів до 5,97% та досягнення строку окупності капіталовкладень менш ніж за пів року. Це підтверджує ефективність диверсифікації фінансової політики підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. №73. (Визначає, зокрема, критерії класифікації активів як оборотних).
2. МСБО (IAS) 1 «Подання фінансової звітності» // Міжнародні стандарти фінансової звітності. Лондон: IASB, 2012. (Встановлює визначення поточних (оборотних) активів та критерії їх класифікації).
3. Хохлов М.П., Щербань О.Д., Кирилова М.А. Поняття оборотних активів підприємства // Економіка та управління підприємствами: Інфраструктура ринку. 2019. №31. С. 409–414. (Розглянуто сутність поняття «оборотні активи» та його трактування різними авторами).
4. Базилінська О.Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика: навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2009. 328 с. (Містить аналіз складу та ефективності використання оборотних активів підприємства).
5. Бланк І.О. Управління активами і капіталом підприємства. К.: Ніка-Центр, 2003. 448 с. (Класичний підручник, де викладені основи управління оборотними коштами та їх вплив на фінансовий стан).
6. Маринович О.О. Порівняння категорій, суміжних із поняттям «оборотні активи» // Економіка і суспільство. 2018. Вип. 19. С. 1307–1315. (Аналіз різних підходів до визначення економічної сутності «оборотних активів», «оборотних коштів», «оборотного капіталу» тощо).
7. Купріна Н.М., Котобан І.О., Тофаніло О.А., Скіпор Р.Є. Особливості аналізу оборотних активів підприємства в сучасних умовах // Економіка харчової промисловості. 2018. Т. 10, №4. С. 39–47. (Досліджено структуру та динаміку оборотних активів, оборотність окремих елементів і вплив на ліквідність та платоспроможність підприємства).
8. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» №996-XIV від 16.07.1999 (зі змінами).

9. НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» (наказ МФУ №73 від 07.02.2013).
- 10.П(С)БО 2 «Баланс» (наказ МФУ №87 від 31.03.1999).
- 11.П(С)БО 9 «Запаси» (наказ МФУ №246 від 20.10.1999).
- 12.П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» (наказ МФУ №237 від 08.10.1999).
- 13.П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» (наказ МФУ №91 від 26.04.2000).
- 14.НП(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» (наказ МФУ №193 від 10.08.2004).
- 15.МСБО 1 «Подання фінансової звітності» (International Accounting Standards Board, 2007).
- 16.МСБО 2 «Запаси» (International Accounting Standards Committee, 1993; редакція 2003).
- 17.IFRS 9 Financial Instruments (International Accounting Standards Board, 2014).
- 18.Бутинець Ф. Ф. (2011). Бухгалтерський фінансовий облік: підручник. Житомир: ЖДТУ.
- 19.Ковтуненко Ю. В., Васалатій Т. М. (2015). Аналіз методів оцінки запасів при їх вибутті. Матеріали ІХ Всеукр. інтернет-конф. «Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України» (Одеса, травень 2015), 47–49.
- 20.Маринович О. О. (2018). Порівняння категорій, суміжних із поняттям «оборотні активи». Економіка і суспільство, (19), 1307–1313.
- 21.Николишин М. (2013). Економічна сутність оборотних активів. Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання: тези VI Всеукр. студент. наук.-техн. конф. Тернопіль: ТНТУ. С. 72–74.
- 22.Поддєрьогін А. М., Бабяк Н. Д., Білик М. Д. та ін. (2017). Фінансовий менеджмент: підручник. Київ: КНЕУ.

- 23.Бугай, А. В. (2009). Формування та ефективне використання оборотних коштів на машинобудівних підприємствах (Doctoral dissertation, с. 08.00. 04/АВ Бугай. Запоріжжя, 2009. 20 с).
- 24.Сікестіна, Н. Г., Іпатова, А. П., & Овод, М. А. Аналіз ефективності використання оборотних активів підприємства. 2018.
- 25.Шевченко, Ю. С., Боліла, Н. В., & Цифра, Т. Ю.Ефективне використання оборотних коштів будівельного підприємства як фактор економічної безпеки. Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин, (2020). (44), 133-146.
- 26.Лебедєва, А. М. Методичні аспекти аналізу ефективності використання оборотних активів підприємства. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право, (2015). (1), 67-76.
- 27.Акопян, А. А., & Радько, Л. В. Підвищення ефективності використання оборотних коштів. Проблеми підвищення ефективності інфраструктури, (2010). (26).
- 28.<https://inagro.com.ua/prays>
- 29.Єропутова, О. О. Аналіз ефективності використання оборотних коштів на підприємстві. (2007).
- 30.Перевозова І. В., Павлова Г. Є., 2021 – Перевозова І. В., Павлова Г. Є. Управління оборотними активами підприємства та їх видами. – Економіка та суспільство, 2021, Вип. 26, с. 42–48
- 31.Булат Г., 2022 – Булат Г. Напрямки підвищення ефективності управління оборотними активами підприємства. – Modelling the Development of Economic Systems (моделювання розвитку економічних систем), 2022, № 2, с. 19–23
- 32.Аксенко В. С., 2023 – Аксенко В. С. «Управління оборотними активами підприємства» : магістер. дипломна робота, ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2023. – 141 с. (с. 5–7)

- 33.Безбородова Т. В., Даншина Т. В., 2017 – Безбородова Т. В., Даншина Т. В. Управління оборотними коштами підприємств. – Інвестиції: практика та досвід, 2017, № 1, с. 59–62.
- 34.Корбутяк А. Г., Цікал А. С., 2016 – Корбутяк А. Г., Цікал А. С. Особливості управління оборотними активами підприємства. – Науковий огляд (Scientific Review), 2016, Т. 9, № 30, с. ??–?? (doi:10.26653/ndr2016.30.01).